

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:3 – Sayı:8 - Mayıs 2019

koynunda büyüdüük

Esik Kurganı'ndan

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

İÇİNDEKİLER

Eyüp KUL.....	11
1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI (93 HARBİ) SONRASI ÜSKÜP'E GELEN MUHACİRLERİN DURUMU (1877-1885)	
<i>STATE OF MIGRANTS WHO WENT TO SKOPJE AFTER THE OTTOMAN-RUSSIAN WAR IN 1877-1878 (THE '93 WAR)</i>	
Kadir ŞAHİN	43
CEND ŞEHİRİ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ	
<i>CEND CITY AND MONGOL HEGEMONY</i>	
Dilara BAHTİYAR SARI - Gülbahar Nilüfer TETİK	73
GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN YEMEK KÜLTÜRÜ	
<i>FOOD CULTURE OF BULGARIAN IMMIGRANTS WITHIN THE CONTEXT OF GASTRONOMY TOURISM</i>	
İlyas KAYAOKAY.....	89
MEDİNE KADISI AHMED RÂŞİD'İN YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ	
<i>AHMAD RASHID WHO MADE THE MUSLIM JUDGE IN MEDINA UNPUBLISHED POETRY</i>	
Yakup ŞAHİNER	107
MOLLA GÜRANİ'DEN ŞEYH AKŞEMSEDDİN'E FETHİN HOCALARI: 1432-1453	
<i>HODJAS OF CONQUEST FROM MOLLA GURANI TO SEYH AKSEMSEDDIN: 1432-1453</i>	

Şükrü ÜNAR..... 147

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE ESKİ ESERLERİN KORUNMASINA YÖNELİK YAPILAN HUKUKİ DÜZENLEMELER

THE LEGAL ARRANGEMENTS MADE IN THE ATATÜRK PERIOD FOR THE PROTECTION OF THE OLD WORKS

Miraç KADIOĞLU - Necmiye TUTAR 163

TÜRKİYE'NİN KENDİNE HAS YUMUŞAK GÜÇ YÖNTEMİ OLARAK SAĞLIK YARDIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF HEALTH-RELATED AIDS AS THE TURKISH TYPE SOFT POWER METHOD

**MOLLA GÜRANİ'DEN ŞEYH AKŞEMSEDDİN'E
FETHİN HOCALARI: 1432-1453¹**

*HODJAS OF CONQUEST FROM MOLLA GURANI TO SEYH
AKSEMSEDDIN: 1432-1453*

DOI: 10.33404/anasay.519297

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

Yakup ŞAHİNER*

ÖZET

Bu çalışmada, Şehzade Mehmed'te İstanbul'u fethetme düşüncesinin oluşmasında önemli rol oynayan ve İstanbul'un fethine bizzat katılan hocaları hakkında bilgi verilmiştir. Giriş ve iki bölümden oluşan çalışmanın giriş kısmında, Sultan II. Murad tarafından gerçekleştirilen siyasi ve kültürel faaliyetlere kısaca değinilmiştir. Ayrıca Sultan II. Murad'ın bu faaliyetleri sonucu siyasi ve kültürel alandaki gelişmelerin İstanbul'un fethine giden süreci başlattığı ortaya konulmuştur. Birinci bölümde, Sultan II. Mehmed'in doğumundan İstanbul'un fethine kadarki (1432-1453) faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, İstanbul'un fethinde büyük katkıları olan Molla Gürani, Molla Hüsrev ve Şeyh Akşemseddin'in hayatları biyografik olarak ele alınmıştır. Fakat ikinci bölümde özellikle bu üç hocanın İstanbul'un fethine ve fatihe olan katkıları vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sultan II. Murad, XV. yüzyıl, Sultan II. Mehmed, Molla Gürani, Molla Hüsrev, Şeyh Akşemseddin, İstanbul'un fethi, Fatih'in hocaları

¹- Makale Geliş Tarihi: 29. 01. 2019 Makale Kabul Tarihi: 04. 04. 2019

* Arş. Gör, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Yeniçağ Bilim Dalı, yakup.sahiner@atauni.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-2530-3326>

ABSTRACT

In this study was given information about Sehzade Mehmed's hodjas who played an important role in the conception of conquering Istanbul and who personally participated in the conquest of Istanbul. At the entrance of the study which consists of the introduction and two parts, the political and cultural activities carried out by Sultan Murad II are briefly mentioned. In addition, it was revealed that the developments in the political and cultural fields as a result of these activities of Sultan Murad II started the process of conquest of Istanbul. In the first part, from Sultan Mehmet II's born to the conquest of Istanbul (1432-1453) was given information about him the activities. In second part, The lives of Molla Gürani, Molla Hüsrev and Seyh Aksemseddin, who have made great contributions in the conquest of İstanbul, are considered as biographical. But especially in the second part, the contributions of these three hodja to the conquest and to conqueror of Istanbul were emphasized.

Keywords: Sultan Murad II, XV. century, Sultan Mehmed II, Molla Gürani, Molla Hüsrev, Seyh Aksemseddin, The conquest of Istanbul, hodjas of conqueror

GİRİŞ

Sultan I. Mehmet'in 1421 tarihinde vefatının akabinde tahta çıkan oğlu Sultan II. Murad tahta çıkmasının ardından ilk olarak Düzmece Mustafa ve öz kardeşi Mustafa Çelebi isyanlarını bastırmıştır. Daha sonra Osmanlı topraklarına saldıran İsfendiyar Beyliği üzerine sefere çıkmış ve onları yenilgiye uğratmıştır. Yenilginin üzerine İsfandiyar Bey, Sultan II. Murad'a oğlu aracılığıyla affedilmesini dileyen bir mektup göndermiştir. Bunun yanında öz kızını da Sultana nişanladığını bildirmiştir. Bu arada Sultan II. Murad'ın İsfendiyar Beyi ile uğraşmasını fırsat bilen Eflak Beyi Dragula ise Silistre üzerinden Osmanlı topraklarına saldırmıştır. Bunu haber alan Sultan Murad, Firuz Beyi, Eflaklar üzerine göndermiştir. Firuz Bey'in başarılı harekâtı sonucu Eflak Beyi geri adım atmış ve Sultan'a özürlerini sunmak için iki oğluyla beraber Edirne'de Sultanın huzuruna çıkmıştır. Sultan ise Dragulayı cezalandırmaktan vazgeçmekle beraber iki çocuğunun Osmanlı sarayında kalması şartıyla memleketine dönmesine izin vermiştir (1423). Böylece Sultan II. Murad ülkenin ve halkın sorunlarını bir nebze olsun çözdükten sonra daha önce kendisine evlilik için işaret edilen

İsfendiyar Bey'in torunu (Hatice Halime Hatun²) ile 1424 tarihinde evlenmiştir. (Aşıkpaşazade 2013: 128-141; Mevlana Mehmed Neşri 2013: 236-245; Hoca Sadeddin Efendi 1992: 114-144).

Anadolu ve Balkanlarda siyasi meselelerin rayına oturduğu (Emecen 2012: 82) ve Sultan II. Murad'ın Edirne'de ikamet ettiği dönemde yani 30 Mart 1432³ tarihinde Sultan Murad ve Hüma Hatun'un⁴ (adını dedesi Çelebi Mehmed'ten alan) çocukları Şehzade Mehmed Dimetoka⁵ da dünyaya gelmiştir. Bu hadiseyi Hoca Sadeddin Efendi: “*Olgunluk ve üstünlük dalının yeşerip gelişmesi, bilgileri derleyen bilginlerin, bütün ülkelerde saygı gören üstün kişilerin yetişmesi için, kudret ve devlet ufkunda ebedi varlığın güneşi doğdu. Böylece Murad bağında bir Muhammedi gül açmış oldu*” şeklinde ifade etmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II-175).

Şehzade Mehmed dünyaya geldiğinde Sultan II. Murad, Osmanlı Devletinin doğusunda ve batısında siyasi olarak huzuru tesis etmeye çalışmasının yanında medreseler inşa ederek ve çeşitli âlimleri Osmanlı topraklarına getirerek Osmanlı şehirlerini birer ilim merkezi haline de getirmeye çalışmıştır. (İnalçık 2006: 171). Sultan Murad'ın ilim konusundaki bu çabaları İstanbul'u fethedecek ilmi zümreninde temelini oluşturmuştur.

1. ŞEHZADELİKTE SULTANLIĞA MEHMED BİN MURAD

1432'de Osmanlı'nın başkenti olan Edirne yakınlarındaki Dimetoka'da dünyaya gelen Şehzade Mehmed, Sultan II. Murad'ın dördüncü çocuğudur. (İnalçık 2003: 395). Babinger'e göre 1434'te Şehzade Mehmed annesi ve sütüni-

² İsfendiyar Bey'in kızının adı için bkz. (Köse 2000: 513).

³ Şehzade Mehmed'in tarihçiler arasında yaygın olarak kabul gören doğum tarihi 30 Mart 1432 tarihidir. Bu görüşün kabul görmesinde Konevi ve Şükrullah'ın 27 Receb 835 (30 Mart 1432) tarihinde hem fikir olması önemli bir rol oynamıştır. (Emecen 2012: 82-83).; Bu müellifler dışındaki müellifler ise ayrı ayrı tarihler vermiştir. Mesela Oruç B. Adil ise Şehzade Mehmed'in 27 Receb 834 (10 Nisan 1431) tarihinde Dimetoka'da dünyaya geldiğini belirtmiştir. (Oruç B. Adil 2014: 55).; Hoca Sadeddin Efendi, Şehzade Mehmed'in 7 Receb 833 (1 Nisan 1430) tarihinde doğduğunu bildirmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II/175).

⁴ Bugün ilim âleminde tespit edilen şer'iyye sicillerindeki kayıttan ve vakfiyesindeki atıftan dolayı Fatih Sultan Mehmed'in annesi olarak Hüma Hatun kabul edilmektedir. Fakat bazı müellifler, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine dayanarak Fatih Sultan Mehmed'in annesi olarak İsfendiyar Bey'in kızı Hatice Halime Hatunu kabul etmektedirler. Yine ilim âleminde görüşleri kabul görmeyen diğer müellifler ise Yahudi asıllı Estella veya Mara Despinayı Fatih Sultan Mehmed'in annesi olarak kabul etmişlerdir. Konu hakkında çeşitli görüşler için bkz. (Dukas 1956, 140; Mevlana Mehmed Neşri 2013: 281; Evliya Çelebi 2013: I-28a; Babinger 2003: 30-32; Uluçay 2011: 32-34; Emecen 2012: 83).

⁵ Dimetoka bugün Yunanistan sınırları içerisinde olup Edirne şehrine uzaklığı yaklaşık 49 km'dir. Bundan dolayı bazı Osmanlı müellifleri Şehzade Mehmed'in Edirne'de doğduğunu belirtmişlerdir.

nesiyle birlikte Amasya şehrine gönderilmiştir. İki yaşında olan Şehzade Mehmed, Amasya'ya gönderildiği zaman şehrin sancakbeyliğini ağabeyi Şehzade Ahmed yapmaktaydı. Aynı dönemde Amasya şehrine zengin ve nüfuzlu ailelerin etkisinin yanı sıra saray yaşamına da din âlimleri ve dervişler etkide bulunmaktaydı.

1437'de Şehzade Ahmed'in vefatı üzerine (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II-257) Amasya Sancakbeyliği 5 yaşındaki Şehzade Mehmed'e verilmiştir. (Babinger 2003: 32-33).⁶ Muhtemeldir ki bu döneme kadar annesi ve sütünesi tarafından yetiştirilen Şehzade Mehmed bu tarihten sonra annesi ve sütünesinin yanında birçok âlim tarafından yetiştirilmiştir. Fakat Şehzade Mehmed'in annesi tarafından nasıl yetiştirildiğini kaynaklardan tespit etmek mümkün olmamıştır. Bu yüzden tarihçiler, Hüma Hatun'un Şehzade Mehmed üstündeki etkisinden ziyade kökeni hakkında sığ tartışmalara girmiştir. (Kuşat 2003/1: 132). Hüma Hatun'un Şehzade Mehmed, üzerindeki etkisi tespit edilemese de babası Sultan II. Murad'ın oğlu üzerinde idarî, ilmî ve sosyal yaşam olarak tesirinin büyük olduğunu birçok tarihsel olay göstermiştir. (Yazıcı 2008: 2-3).

Sultan II. Murad, Novobrodo kalesini fethettikten sonra 1439'da Edirne'deki sarayına dönmüş akabinde Amasya Sancakbeyi Şehzade Mehmed ve ağabeyi Manisa Sancakbeyi Şehzade Alaeddin'i Edirne sarayına çağırarak burada sünnet ettirmiştir. (Oruç B. Adil 2014: 57; Hoca Sadeddin Efendi 1992: II/196-197; Babinger 2003: 33-34). Sünnetin ertesinde aynı yıl içerisinde Şehzade Mehmed babası Sultan II. Murad'ın Semendire'yi fethetmesine ve 1440'da babasının Belgrad yakınlarındaki başarısız seferine şahit olmuştur. Fakat Manisa şehrinde olmasından dolayı babası Sultan II. Murad'ın kumanda ettiği ve Osmanlı birliklerinin mağlubiyete uğradığı 1443'teki İzladi savaşına katılmamıştır. (Emecen 2012: 87).

1443'de Şehzade Mehmed, Manisa'da sancakbeyliği görevini yürütmekteydi ki bu görevi sırasında yanında laları Kassabzâde Mahmud ve Nişancı İbrahim b. Abdullah Beyler bulunmuştur. (İnalçık 2003: 395). Hatta sert ve dikbaşlı bir mizaca sahip olan çocuk yaştaki Şehzade Mehmed sancakbeyliği görevindeyken bir Osmanlı idarecisi gibi yetiştirilmesi için babası tarafından

⁶ Feridun Emecen, H. Hüsameddin'in Amasya Tarihi adlı eserine dayanarak Şehzade Mehmed'in 12 yaşındayken ilk sancak beyliğine vefat eden ağabeyisi Manisa Sancakbeyi Şehzade Alaeddin'in yerine atandığını belirterek Babinger'in verdiği bu bilginin doğru olmadığını belirtmiştir (Emecen 2012: 85-86)..

Molla Ayas, Molla Yegan, Molla Gürani ve Molla Hüsrev gibi hocalar atanmıştır. (Taşköprülüzâde 2007: 95; Afyoncu 2009, 1). Mehmed'in şehzadeligi ve sultanlığı döneminde üzerinde büyük etkisi olacak olan Şeyh Akşemddin ile münasebetleri ise daha sonraki bir tarihte başlayacaktır. (Emecen 2012: 88)

Şehzade Mehmed, Manisa'da Sancakbeyliği yaptığı sırada tahta varis olarak düşünülen ağabeyi Şehzade Alaeddin'in ani vefatı üzerine tahtın yeni varisi olmuştur. Bu yüzden olsa gerek tahtın yeni varisi Şehzade Mehmed, Edirne'ye çağırılmış ve hatta Segedin Antlaşmasının görüşmelerinin yapıldığı ve yabancı elçilerinde hazır bulunduğu mecliste paşalar ile beraber babası Sultan Murad'ın yanında oturmuştur.⁷

Osmanlı kroniklerine göre Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı iç ve dış tehlikeleri ortadan kaldıran Sultan II. Murad, Balkanlarda barışı tesis eden Segedin Antlaşmasını da (İnalcık 1954: 28-53) yaptıktan sonra Halil Paşa'ya: "*Oğlum hal-i hayatımda tahta geçiririn, ta ki gözüm bakarken görem, ne veçhile gaza eder*" emri üzerine *hemandem Magnisa'da Sultan Mehmed'e adam gönderdiler. Andan Sultan Mehmed gelip Murad Han kendi ihtiyarıyle oğlu Sultan Mehmed'i tahta geçirip Magnisa'ya varıp feragat etdi.* (Aşıkpaşazade 2013: 174-175; Mevlana Mehmed Neşri 2013: 270). Sultan II. Murad'ın tahtan feragat etmesinde Şehzade Mehmed'in tecrübe kazanmasını sağlamanın yanında öteki âleme hazırlık yapmak (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II-212-213), Şehzade Mehmed'e meşruiyet sağlamak⁸ ve büyük oğlu Şehzade Alaeddin'i kaybetmesinin verdiği üzüntü de önemli rol oynamış olmalıdır (İnalcık 2003: 395).

1444 yılında Sultan II. Murad, 12 yaşındaki oğlu Şehzade Mehmed lehine tahttan feragat edince Karamanoğlu ve Vıkoğlu (Georg Brankovic) rahatlamışlardır. Daha sonra Karamanoğlu, 12 yaşındaki Şehzade Mehmed'in tahta çıkmasından ümitlenerek Ungurus'a (Macar Kralı) ve Vıkoğluna elçi göndererek onları Osmanlı üzerine saldırmaları için tahrik etmiştir. Daha sonra Yanko (Hünyadi Yanoş) önderliğinde toplanan Haçlılar harekete geçmiştir. Haçlıların Tuna'yı geçtikleri bir dönemde Osmanlı sarayında ise yeni ve genç Sultan II. Mehmed'e rivayete göre dönemin bürokratları olan Halil Paşa, İshak Bey, İsa

⁷ Şehzade Alaeddin'in vefatı hakkındaki rivayetler ve Şehzade Mehmed'in Segedin Antlaşmasının yapıldığı mecliste hazır bulunduğuna dair bilgi için bkz. (İnalcık 1954: 60-61).

⁸ Şehzade Mehmed'e meşruiyet kazandırmak şu şekilde açıklanabilir: Sultan Murad'ın vefatı durumunda Bizans'ın destekleyeceği Osmanlı hanedanına mensup diğer şehzadelerin çıkaracağı fitnenin önceden önüne geçerek Şehzade Mehmed'in meşruiyetini güçlendirmek. (Emecen 2012: 125).

Bey ve sairleri baskı yaparak babasının tahta tekrar çıkması için: “*Atanı tahta tekellüf eyle. Ol hod (kendi) geçip oturmaz. Ri’ayet edip, yerine gelsin*” diyerek teklifte bulunmuşlardır⁹. İlk başlarda bu tekliflere yanaşmayan Sultan II. Mehmed denileni yaparak babasına mektup göndermiştir.¹⁰ Diğer rivayete göre ise Çandarlı Halil Paşa, kendi adamı olan Kassabzade Mahmud’u Sultan Murad’a göndererek onu ordunun başına geçmek konusunda ikna etmiş ve Sultan II. Murad tahttan ziyade ordunun başına geçerek düşman üzerine hareket etmiştir. (İnalcık 1954: 70-74).

Varna zaferinden sonra Sultan Mehmed’in 1446 yılına kadar padişah olarak kaldığı babası Sultan II. Murad’ın padişahlığa geçmediği tespit edilmiştir. 1446 yılında Sultan Murad’ın oğlunu tahttan indirerek tahta geçmesinde 14 yaşındaki genç Sultanın İstanbul’u fethetme düşüncesinde olması ve Buçuk Tepe İsyanı gibi hadiseler sebebiyle endişeye kapılan Sadrazam Çandarlı Halil Paşa’nın büyük rolü olmuştur. Çünkü Çandarlı, Sultan II. Murad’a oğlu Mehmed’in “yaşının küçüklüğünden ve devletin başına gelecek tehlikelerden bahsederek” onun tekrar tahta çıkmasını sağlamıştır. (Babinger 2003: 58-59)¹¹ Sultan II. Murad tahta tekrar çıkınca oğlu Mehmed’in yanına Saruca Paşa ve İbrahim Paşa’yı vererek onları Manisa Sancakbeyliğine tekrar göndermiştir. (Aşıkpaşazade 2013: 175-177; Mevlana Mehmed Neşri 2013: 271-273) Halil Paşa ve diğer bazı bürokratların Sultan Murad’ı tekrar tahta çıkarma gayretleri neticesinde tahttan inmek zorunda kalan Sultan II. Mehmed’in bu olaydan dolayı Halil Paşa ve ekibine darıldığı belirtilmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II-228).

1444-1446 yılları arasındaki ilk saltanatı sırasında ülkenin idari işleriyle uğraşan Şehzade Mehmed, hocası Molla Gürani ve Molla Hüsrev’in de yardımıyla ders niteliğinde olan ilmi toplantılar yaptırmıştır. Şehzade Mehmed ilk

⁹ Sultan II. Mehmed’in daha genç ve tecrübesiz olduğunu Hoca Sadeddin şöyle dile getirir: *Kalkınca padişah gaza meydanından, göçtü Edirne’ye giden yoldan. Görüp anladı ki gençtir Sultan Mehmed, Sipahi içre henüz bulmamış şöhet. Münasip görmedi böyle ince dalın, Düşman oyunuyla perişan olmasın.* (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II-223-224)

¹⁰ “*Hükümdarsan gel ordunun başına geç, eğer ben hükümdarsam o zaman emrediyorum gel ordunun başkomutanlığını yap*” şeklindeki mektubun içeriğine İlk dönem müelliflerinin eserlerinde rastlanılmamıştır. Fakat daha sonraki dönemin müelliflerinden olan Münecimbaşı gibi müellifler tarafından mektubun içeriği aktarılmıştır. (Afyoncu 2009: 2).; Ahmet Rasim ise Osmanlı tarihiyle alakalı eserinde Sultan Mehmed’in babasını bu şekilde tahta çağırdığını kaynak göstermeden belirtmiştir. (Ahmet Rasim 1999: I/86). Bu yüzden mektubun varlığı çoğu tarihçi tarafından kabul görmemiştir.

¹¹ 1444-1446 yılları arasında Sultan II. Mehmed’in ilk saltanatı sırasında Osmanlı Sarayında meydana gelen siyasi olaylar hakkında detaylı bilgi için bkz. (İnalcık 1954: 78-103).

saltanatı sona erince Manisa’da ilmî eğitime daha çok yoğunlaşmıştır. Batıyla alakalı kitaplara ve Avrupa’daki gelişmelere bu dönemde daha fazla ilgi göstermiş olmalıdır. Manisa Sarayında, Şehzade Mehmed’in gösterdiği ilginin sonucu olacak ki ilimde Doğu ve Batı kültürünün harmanlandığı bir yer durumuna gelmiştir. (Emecen 2012: 115, 128-129) Şehzade Mehmed, Doğu ve Batı kültürünün harmanlandığı Manisa Sarayında; İskender, Pompei ve Julia Sezar gibi başarılı Batılı hükümdar ve komutanların yanında (Kritovulos 1999: 34) Acem padişahlarından olan Hüsrev ve Nuşirevan gibi Doğulu lider ve komutanlarında hayatlarını inceleme imkanı bulmuştur. (Andrea Coscolo : 65)

Manisa’da halk arasında Fatih Sultan Mehmed adıyla anılan fakat yapılış tarihi tam olarak bilinmeyen köşkün varlığı (Uluçay 1941: 22). Şehzade Mehmed’in Manisa Sancakbeyliği döneminde ilme büyük önem verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Şehzade Mehmed’in ilk saltanat döneminde tecrübesiz olduğunu anlaması ve yeniden padişah olana kadar kendini geliştirmek istemesi bunda önemli rol oynamış olmalıdır. Zira bu dönemde Türk İslam kültürünün yanında Batı kültürüne de ilgi duyan Şehzade Mehmed, Manisa’daki sarayda devrinin tanınmış İtalyan bilginlerinden Roma ve Yunan tarihleri yanında filozofların hayatlarıyla ilgili de kitaplar okumuştur. (Afyoncu 2009: 4). Hatta 1454 yılına kadar kendisine tarih ve coğrafya danışmanlığı yapan Ciriaco de’ Pizzicolli’nin yüksek sesle okuduğu tarihle ilgili kitapları severek dinlemiştir. (Babinger 2003: 418; Emecen 2012: 115, 129-130). Şehzade Mehmed’in Batı’ya karşı merakı onun Manisa Sancakbeyliğindeyken çeşitli Batı dillerini de öğrenmesine vesile olmuştur. (Kuşat 2003/1: 141).

1447-1448 tarihinde Şehzade Mehmed’in ilk oğlu Şehzade Bayezid Edirne’de dünyaya gelmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II/234). Ayrıca Sultan II. Murat, oğlu Şehzade Mehmed’inde katıldığı 1448 yılındaki Kosova savaşında rakiplerini mağlup edip Edirne’ye gelince oğlu Mehmed’i evlendirme fikri kendinde hâsıl olmuştur. Bundan dolayı Halil Paşa’ya: “*Dilerin ki, oğlum Mehmed’i everem. Şol Dulkadiroğlu Süleyman Bey bir hoş Türkman’dır. Bizimle hayli sadâkat ve dostluk eder, anun kızın almak isterin*” şeklinde emir vermesi üzerine Edirne sarayından Elbistan’a Süleyman Bey’in kızını istemek için elçiler gönderilmiştir. Süleyman Bey evliliğe sıcak baktığından kızını gelen elçi heyetiyle Edirne’ye göndermeye razı olmuştur. Netice de 1449’da Sultan II. Murat Edirne’ye getirilen Süleyman Bey’in kızı ile oğlu Şehzade Mehmed’in

düğününü yaptırmıştır¹². (Aşıkpaşazade 2013: 183-185; Mevlana Mehmed Neşri 2013: 278-279; Hoca Sadeddin Efendi 1992: II/237-248). Düğün yapıldıktan sonra Sultan II. Murad, oğlu Şehzade Mehmed'i ve gelini Sitti Hatun'u Manisa'ya göndermiştir. (Uluçay 2011: 40).

Manisa Sancakbeyliği görevini yürüten Şehzade Mehmed, Babingere göre Manisa'da bir sultan gibi hareket etmiştir. Çünkü o korsanları aracılığıyla babasının anlaşma yaptığı Ege bölgesindeki Venediklilere saldırılar düzenletmiş yine Manisa'da kendi adına bakır paralar bastırmıştır. 1449'da Şehzade Mehmed vefat eden annesi Hüma Hatun için de bir mezar yaptırmıştır. (Babinger 2003: 68-69).¹³

Sultan Murad ile oğlu Şehzade Mehmed sık sık bir araya gelmiştir. 1450'de Arnavutluk'ta işlerin Osmanlı aleyhine gelişmesi baba oğulu tekrar biraraya getirmiştir. Sultan Murad ve Şehzade Mehmed önderliğindeki Osmanlı ordusu Edirne'den yola çıkarak Arnavutluk önlerine gelmiş ve burada kilit bir konumdaki Akçahisar kalesini kuşatmıştır. Kaleyi Arnavutların kahraman olarak gördüğü ve Osmanlı sarayında yetişip Müslüman olan İskender Bey savunmuştur. Osmanlı ordusu kaleyi beş ay kuşatsa da gerek Arnavutluk'a dışardan gelen yardımların önüne geçilememesi gerek kış şartları sebebiyle sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Arnavutluk'taki Osmanlı ordusunun başarısızlığı Hristiyan âlemine Kosova'da aldıkları yenilgiyi bir nebze olsun unutturmuştur. (İnalcık 1954: 107-108; Babinger 2003: 70).

1450/1451'de Şehzade Mehmed'in ikinci çocuğu olan Mustafa Çelebi dünyaya gelmiştir. Şehzade Mehmed'in yeni çocuğunun dünyaya gelişinden kısa bir süre sonra yani 3 Şubat 1451'de hasta olan Sultan II. Murad vefat etmiştir. Sultan II. Murad'ın vefatı devlet erkânı tarafından gizli tutulmuş ve Manisa'da bulunan Şehzade Mehmed'in acele ile Edirne'ye gelmesini bildi-

¹² Halil İnalcık'a göre Akçahisar başarısızlığının kötü tesirinin giderilmesi için Sultan Murad tarafından oğlu Şehzade Mehmed, Germiyan Beyi'nin kızı Sitti Hatun'la 1449'da değil 1450 yılında evlendirilmiştir. (İnalcık 1954: 107-108).

¹³ Babinger'in Arapça'dan çevirdiği Fatih Sultan Mehmed'in annesine ait olduğu tespit edilen fakat ne annesinin ismi ne de vefat tarihi bulunan kabre ait kitabe şu şekildedir: “Allah'a hamd olsun. Efendimiz büyük Sultan ve yüce Hakan, Sultan oğlu Sultan Murad bin Mehmed bin Bayezid zamanında, Allah mülkünü daim etsin. Gözbebeği Peygamberin kendi adı ile tebci ettiği, asil necib Sultan Mehmed Çelebi'nin annesi kadınların asili (Allah makamını güzelleştirsün) için emri üzerine bu nurlu türbe yapıldı. Allah o padişahın saltanatını devletine uzun zaman köklü temellerle bağlasın ve izzetinin unsurlarını va'd olunan güne (kıyamete kadar) kökleştirsün.” Türbe binasının bitmesi 853 H. Recebül' Ferd [Eylül ortası, 1449] ayındadır. (Babinger 2003: 68-69).

ren mektuplarla haberciler gönderilmiştir. Manisa’da olan ve ilk saltanatından sonra sultan gibi davranan Şehzade Mehmed’in sultanlığı asıl şimdi başlıyordu. Haberi alır almaz Edirne’ye hareket eden Şehzade Mehmed, 18 Şubat 1451’de saltanat tahtına oturmuştur. Sultan II. Murad’ın İsfendiyar Bey’in kızı Halime Hatun’dan olan oğlu Küçük Ahmed, Edirne sarayındaydı ve ileri de çıkabilecek çift başlılıktan dolayı fitnelerin önüne geçmek için öldürülmüştür. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II/254-258). Sultan Mehmed, babası Sultan II. Murad ve kardeşi Küçük Ahmed’in naaşını başında Şahabeddin Paşa’nın bulunduğu devlet erkânı ile defnedilmek üzere Bursa’ya göndermiştir. (Dukas 1956: 140; Aşıkpaşazade 2013: 280-282; Babinger 2003: 70-74).

19 yaşında tahta çıkan genç Osmanlı Padişahı Sultan II. Mehmed ilk olarak tahta çıkışını kutlamak için gelen Bizans, Bulgar, Leh, Macar gibi Avrupa’lı elçileri kabul edip onlarla barış yapmıştır. (Dukas 1956: 141-142; İnalçık 1954: 113-114; Babinger 2003: 70-77). Devletin batısını antlaşmalarla güvence altına alan Sultan II. Mehmed, babasının vefatını fırsat bilerek Osmanlılara ait olan birkaç kaleyi zapt eden Karamanoğlu üzerine sefere çıktı ve Akşehir’i aldıktan sonra Konya üzerine harekete geçmiştir. Durumun vehametini gören Karamanoğlu pişmanlığını arz edip sulh istemiştir. Sultan Mehmed yanındaki paşalarının da teklifiyle sulh teklifini kabul edip Konya üzerine hareket etmeyerek Edirne’ye geri dönmüştür. (Aşıkpaşazade 2013: 189-190; Mevlana Mehmed Neşri 2013: 282-283).

Karamanoğlu’nun barış istemesi Sultan II. Mehmed’inde işine gelmiştir. Çünkü bu dönemde daha taç giymemiş Bizans İmparatoru XI. Kostantin Palaiologos Sultan II. Mehmed ile yaptığı antlaşmaya sadık kalmayarak, Bizans’ta bulunan Şehzade Orhan’dan dolayı verilen paranın iki katını istiyordu aksi takdirde Şehzade Orhan’ı serbest bırakıp Osmanlı’yı bölmekle tehdit ediyordu. Karamanoğlu hadisesiyle uğraştığı bir esnada durumdan haberdar olan Sultan II. Mehmed, Karamanoğlu elçileriyle sulh yaptıktan sonra Bizans elçilerini kabul edip onlarla Edirne’de anlaşma yapabileceğini söyleyip onları oyalamıştır. Zira bu yolla Sultan II. Mehmed, Anadolu’dan Rumeli’ye geçerek Bizans’ın Şehzade Orhan kozunu oynamasına imkân vermemiştir. (Dukas 1956: 143-145). Edirne’ye geçen Sultan II. Mehmed, Bizans İmparatorunun Şehzade Orhan hamlesini boşa çıkarttıktan sonra Bizans’ı stratejik olarak iyice sıkıştırarak olan “Boğazkesen Hisarı’nın” yapılması emrini vermiştir. 40 gün süren Boğazkesen

(Rumeli) Hisarı'nın yapımı¹⁴ 1452'de tamamlanmıştır. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: II/270-273; Emecen 2012: 115, 168-194). Sultan II. Mehmed, Boğazkesen hisarının yanı sıra Bizans'ın meşhur surlarını yıkabilmek içinde Urban Usta'ya surları yıkabilecek toplar döktürmüştür. (Dukas 1956: 151-154; Emecen 2012: 115, 195-203).

Rumeli Beylerbeyi Karaca Bey'in ordunun Kostantinapolis'e gideceği yolu sefer için uygun hale getirmesiyle bölge kuşatmaya hazır hale getirilmiştir. (Afyoncu 2009: 11). 26 Mart 1453'de (15 Rebî'ülevvel 857) başlayan Kostantinapolis kuşatması 28-29 Mayıs 1453'te (20 Cemâziyelâhir) fetihle neticelendi. (Mevlana Mehmed Neşri 2013: 284-288; Hoca Sadeddin Efendi 1992: II/274-287).¹⁵ İki ay'a yakın süren muharasın burada detaylı olarak verilmesi mümkün olmamıştır. Fakat Muharasa esnasında kuşatmanın gidişatını değiştiren iki çetin hadisenin burada verilmesi konuyla bağlantılı olmasından dolayı lüzumlu görülmüştür.

Birincisi; 20 Nisan 1453'de Ceneviz donanmasının Osmanlı donanmasını mağlup edip Haliç'e girmesiyle Osmanlı karargâhında meydana gelen kargaşa ortamıdır ki kargaşanın ortadan kaldırılmasında Halil Paşa'ya rağmen Şeyh Akşemseddin, Molla Gürani, Zağanos Paşa ve Şahabeddin Paşaların büyük katkısı olmuş ve genç Padişah kuşatmaya devam etmesi yönünde teşvik edilmiştir.

İkincisi; Avrupa'da bir Haçlı ittifakının Hünyadi Yanoş önderliğinde İstanbul kuşatmasını yarmak için harekete geçtiği haberiye ki Mayıs ayında gerçekleşmişti ve ilki gibi Osmanlı ordusu arasında bir infiale neden olmuştur. Öyle ki Çandarlı Halil Paşa beliren tehlike yüzünden kuşatmanın derhal kaldırılması gerektiğini ısrarla savunmasına rağmen Zağanos Paşa, Şahabeddin Paşa, Şeyh Akşemseddin, Molla Gürani ve Sultan Mehmed kuşatmanın devam etmesi fikrinde sebat edip Osmanlı ordusuna yağma vaad edilerek umumi taarruza geçirilmiştir. Netice de Kostantiniye 29 Mayıs 1453 günü feth edilmiştir. Kuşatmaya karşı çıkan Çandarlı Halil Paşa, 30 Mayıs 1453 günü tevkif edile-

¹⁴ Babingere göre Boğazkesen Hisarı'nın yapıldığı yere Pers Kralı Darius'ta köprü yaptırmıştır. Bkz. (Babinger 2003: 82)

¹⁵ Halil İnalçık kuşatmanın 6 Nisan 1453'de başlayıp 29 Mayıs'ta sona erdiğini belirtir. (İnalçık 1954: 127).; Franz Babinger ise Sultan Mehmed'in Edirne'den 23 Mart tarihinde ayrılarak İstanbul'a hareket edip 2 Nisan da İstanbul'a vardığını söyleyip. 2 Nisan'dan önce de kuşatmanın başladığını ima etmiştir. (Babinger, 2003: 89-98); Kuşatmanın öncesi ve sonrasını gün gün veren Pertusi'ye göre kuşatma 4 Nisan'da başlamıştır. (Agostino Pertusi 2004: I/63-91).; Halil İnalçık ile aynı fikirde olan Feridun Emecen'e göre ise kuşatma 6 Nisan 1453'te başlamıştır. Ayrıca kuşatma hakkında detaylı bilgi için bkz. (Emecen 2012: 115, 226-339).

rek hapse atılmıştır (daha sonra idam edilecektir). Böylece mutlak otoritesini sağlayan Fatih Sultan Mehmed tam manasıyla bir sultan olarak kalmamış Hz. Peygamber'in övgüsünü de alarak¹⁶ ilerleyen dönemlerde devletin sınırlarını genişletmek için sayısız seferlere çıkmıştır. (İnalçık 1954: 127-133.; Yıldırım 2010: 125-127)

2. FETHİN HOCALARI

Osmanlı'daki şehzade eğitiminin kökeni İslamiyet öncesi dönemdeki Türk devletlerine kadar uzanmaktadır. Göktürklerde hanedan üyelerinin yönetim tecrübesi kazanmaları için ülkenin çeşitli bölgelerine gönderilmiştir. İslamiyeti kabul eden Türk devletlerinde de bu uygulama devam etmiştir. Hanedan eğitimi konusunda bugün en çok malumat elde edilen Türk-İslam devleti Büyük Selçuklular olmuştur. Zira Büyük Selçuklularda küçük yaştaki hanedan mensupları ya da melik adı verilen şehzadelere bir atabey atanarak eyaletlere gönderilmiştir. Atabeyler melikleri eğitmenin yanında onlar adına eyaletleri de yönetmişlerdir. Selçuklular döneminde ilk ve en çok tanınan atabey hiç kuşkusuz Sultan Alpaslan tarafında oğlu Melikşah'ın eğitilmesi için atanan Nizamülmülk'tür. Meliklerin eğitilmesi için uygulanan atabeylik sistemi Türkiye Selçuklularında da devam etmiş ve Türkiye Selçuklu melikleri Anadolu'nun muhtelif yerlerinde eğitim görmüşlerdir. Türkiye Selçuklularının yıkılmasının ardından kurulan devletlerde atabeylik uygulamasını geliştirerek sürdürmüşlerdir. (Kırpık 2016: 25-28).

İlk dönem Osmanlı kaynakları (Türkiye Selçuklularının son dönemlerinde olduğu gibi) atabey yerine lala tabirini kullanılmışlardır. Buna rağmen Osmanlılarda ilk defa lalalık müessesinin ne zaman tesis edildiği bilinmemektedir. Bazı araştırmacılara göre Osmanlılarda lalalık müessesini ilk defa Sultan I. Murad tesis etmiştir. (Baykara 2003: 70). Osmanlı sarayında şehzadelerin yetişmesi yolunda ilk ciddi ve disiplinli eğitim sistemini ise Sultan II. Murad kurmuştur. (Ayverdi 1953: 8). Şehzadelerin ilk bakımı valide sultan, sütanne ve diğer görevliler tarafından haremde yapılmıştır. Şehzade harem dışına çıkarıldığı sırada ise kendisine refakat etmesi için lalalar görevlendirilmiştir. (Kırpık 2016: 37). Sultan II. Murad oğullarının yetişmesi için lalaların yanında çeşitli ilimlerde bil-

¹⁶ Kostantiniye elbet fetholunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir. Hadisi Ahmed b. Hanbel'in el-Musned adlı eserinde geçmektedir. (Yıldız 1988: 59); Yine bu hadisin Buhari'nin, Taberani'nin, Hakim'in ve Heysemi'nin eserlerinde de geçtiğine dair bkz. (Çakan : 155).

gi sahibi hocalarda atamıştır. Sultan Murad'ın kurmuş olduğu bu sistemde şehzadelerin eğitime başlama yaşı olarak 5-6 yaşı kabul edilmiş ve devlet erkânının hazır bulunduğu ilk dersin Kur'anı Kerimle yapılması adet olmuştur. (Ayverdi 1953: 8).

Osmanlı şehzadelerinin eğitimlerine ülkedeki hukuk sisteminin İslam hukuku olmasından dolayı İslami ilimler ile başlayıp devam etmesi gelecekteki padişahın İslam dinini ve hukukunu iyi bilmesi gerekliliği önemli rol oynamıştır. İslami ilimlerin yanında çocukluk devresindeki şehzadeler *ilk olarak okuma, yazma ve basit matematiksel* işlemler öğretilmiştir. Şehzadelere ilmi eğitimin yanında yine bu devrede beden eğitimi olarak ata binme ve çeşitli silah kullanma becerileri de kazandırılmıştır.¹⁷ Fatih Sultan Mehmed'in çocukluk dönemine ait olduğu tespit edilen defterdeki ona ait resimlerden aldığı eğitimin ne seviye de olduğunu anlamak mümkündür. Zira defter içerisinde insan, hayvan ve bitki resimlerinin yanında çeşitli dillerde yazmaya yönelik çalışmalar yaptığı görülmektedir. (Ünver 1961: 11-16).¹⁸ Ayrıca bu defterde sakallı kişilerin resimlerinin bulunması Şehzade Mehmed'in hayal dünyasında hocalarının ne derece yer edindiğini göstermektedir.

İstanbul'un fethinde hiç kuşkusuz Sultan II. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed için oluşturduğu siyasî, idarî ve ilmî ortam fethe giden sürecin en önemli temeli olmuştur. Bunun yanında Sultan II. Mehmed'in askeri dehası, Osmanlı Devleti'nin askeri teknolojisi ve Osmanlı askeri de önemli rol oynamıştır. Ayrıca Sultan II. Mehmed'in lalası Zağanos Paşa ve Şahabeddin Paşa gibi pek çok devlet adamanında fetihde büyük katkıları olmuştur. Devlet adamlarının yanında türlü sebeplerle kuşatmaya katılamayan veya kaynaklardan haklarında bilgi tespit edilemeyen Şehzade Mehmed'in hocalarının¹⁹ katkıları olduğu tahmin edilebilir. Zira *Fatih Sultan Mehmed denilen o fikir ve fiil cihanının etrafında sığ ve tüy kabası sahtelerin tutunabilmesi zaten hatıra gelemeyeceğinden, etrafının*

¹⁷ Kırpık, *Osmanlı'da Şehzade Eğitimi*, 37.

¹⁸ Fatih'in çocukluk defteri olduğu ileri sürülen defterin sayfalarının filigranından hareketle Sultan II. Murad dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Fakat Emecen, saraydaki içoğlanlar veya Fatih'in sarayındaki rehlin prenslerinde bu defterdeki resimlerden bazılarını yapmış olabilecekleri kanaatindedir. (Emecen 2012: 88-89).

¹⁹ Molla Ayas, Molla İbn Temcid, Molla Hayreddin Halil B. Kasım, Molla Hocazâde, Molla Siraceddin Halebi, Molla Hayreddin gibi âlimler çeşitli dönemlerde Fatih'in hocalığını yapmışlardır. Fakat İstanbul'un fethinde nasıl bir rol aldıkları tespit edilememiştir. Fetihteki rolleri tespit edilemeyen Fatih'in diğer hocalarının hayatları hakkında bilgi için bkz. (Taşköprülüzâde 2007: 159, 107, 122, 127, 158, 160).

binler ve binlerce ağır çeken değerlerle örgüleşmiş olması pek tabiidir. (Ayverdi 1953: s. XII). Çevresi çok sayı da önemli simayla çevrili Fatih Sultan Mehmed'in etrafındaki simalar daha geniş bir çalışmanın konusu olmasından dolayı bu çalışma da şehzadeligiinden itibaren, Sultan Mehmed'i fethetme sürecinde yalnız bırakmadığı tespit edilen üç hocası ele alınmıştır.

2.1. MOLLA GÜRANİ

Asıl ismi Şahabeddin Ahmed bin İsmail Gürani'dir²⁰. (Evliya Çelebi 2013: I/91b). Akkoyunlu Kara Osman Bey'in devrinde Akkoyunluların hâkimiyet sahası olan Diyarbakır'a bağlı Hilar köyünde²¹ 1410'da dünyaya gelen Ahmed Gürani'nin çocukluğunun burada geçtiği ve ilk eğitimi doğduğu memlekette tamamladığı belirtilmiştir. Arapça ve kıraat derslerini Diyarbakır'da aldığı tespit edilen Ahmed Gürani'nin Diyarbakır'daki eğitiminden sonra gittiği Irak bölgesinde hocası Ömer El-Kazvini rehberliğinde mantık gibi akli ilimlerin yanında kelim, tefsir, nahiv, fıkıh ve kıraat-ı sabi gibi dini dersler almıştır. On yedi yaşında Irak bölgesinden ayrılarak Şam'a gitmiş ve burada Muhammed el-Buhari gibi âlimlerden ders almıştır. Daha sonra Kudüs'e giden Ahmed Gürani burada hocası Celaleddin el-Hulvani'den Arap Dili ve Belagati gibi derslerin yanında tefsirde derinleşmiştir. Kudüs'te 4-5 yıllık eğitimini tamamlayan Ahmed Gürani, yirmi bir yaşındayken Memlûk hâkimiyetindeki Kahire'ye gitmiş ve burada İbn Hacer el-Askalani, Zerkeşi, Makrizi, İbnü'l-Barizi Ahmed el-Kalkaşendi gibi âlimlerden dersler alarak ilimde zirveye ulaşmıştır. (Yıldız 1988: 29-32). Zira burada fıkıh, tefsir ve hadis ilminde derinleşerek Kahire'deki dönemin tanınmış âlimlerinden öğrendiği ilimler konusunda icazet almıştır. İca-

²⁰- Molla Gürani'nin Türk ve Arap müellifleri tarafından verilen secerelerinin kritiği için bkz. (Yıldız 1988: 18-19).

²¹- Molla Gürani'nin doğduğu yerleşim yeri hakkında Arap kaynaklarında çeşitli görüşler vardır. Bunlardan biri Irak'ın kuzey yerleşimlerinden olan Şehirizor ya da İran'ın yerleşim yerlerinden olan İsfereyin'e bağlı Güran kasabasında olduğuna dair diğeri ise Akkoyunlular döneminde Diyarbakır'a bağlı olan Hilar adlı köyde dünyaya geldiğine dairdir. Konu hakkında diğeri Arap kaynaklarını da inceleyen Sakıp Yıldız araştırmasının neticesinde Molla Gürani'nin bugün Diyarbakır'ın Ergani ilçesine bağlı Hilar köyünde dünya'ya geldiğini belirtmiştir. Onun elkabının neden Gürani olduğunu ise tam tespit edilemesede babasının Diyarbakır'a bağlı Güran köyüne komşu köylerden olan Hilar köyüne göç etmesi ile açıklamıştır. (Yıldız 1988: 20-23; Yaşaroğlu 2005: 249; Ak, 2018: 29-30). Hilar köyünün bugünkü ismi ise Sesverenpınar olduğunu belirten Mehmet Salih Erpolat, tahrir defterlerine dayalı olarak yaptığı araştırmayla da Hilar köyünün XVI. yüzyılda tamamen gayrimüslimlerin yaşadığı bir yerleşim yeri olduğunu ortaya koymuştur. (Erpolat 2003: 160-161, 179). Bundan hareketle XV. yüzyılda doğan Molla Gürani'den yüz yıl sonra köy nüfusunda bir değişikliğin olduğu söylenebilir. Zira tahrir defterlerine göre Hilar köyünde XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren gayrimüslim hane sayısı sürekli olarak artmıştır. XVI. yüzyılda Hilar köyünde gayrimüslim hane sayısındaki artış için bkz. (Erpolat 2003: 166-167, 179).

zet aldığı âlimlerden en önemlisi dönemin büyük hadisçisi İbn Hacer olmuştur. (Taşköprülüzade 2007: 94-95; Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/70). Aldığı icazet neticesinde Kahire'de bulunan Berkûkiye medresesine müderris olarak atanmıştır. (Yaşaroğlu 2005: 249; Ak 2018: 30).

Yirmi sekiz yaşındaki Molla Gürani, Berkûkiye medresesinde öğretim faaliyetlerinin yanında devrin ilmî toplantı ve tartışmalarına da katılarak fikirlerini delilleriyle beraber ortaya koymuştur. 1440'da gerçekleşen bir ilmî tartışma meclisinde Dımaşk kadısı Hamidüddin Numani ile girdiği tartışma da İmam Ebu Hanife'ye yönelik kullandığı sözlerin hakarete varır şekilde üslubunun ağır olması sebebiyle suçlu bulunmuş ve kendisine 80 sopa vurularak hapse atılmıştır. Bazı araştırmacılara göre Molla Gürani'nin cezalandırılması İmam Ebu Hanife'ye yönelik sözlerinden değil ilmi olarak genç yaşta ilerlemesi sonucu Memlûk Sultanı Melik Zahir Çakmak'ın kıymet verdiği âlimler mertebesine ulaşmasını çekemeyen Memlûk ulemasından kaynaklanmıştır. Kale burcunda tam olarak ne kadar hapis hayatı yaşadığı bilinmeyen Molla Gürani, hapisten kurtulmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Girişimler fayda etmeyince o da çareyi hapisten kaçmakta bulmuştur. İlk defa hapisten kaçtığında yakalanmıştır. 1440-1441'de ikinci bir kaçış denemesinde başarılı olarak Halep şehrine ulaşmayı başarmıştır. (Yıldız 1988: 34-36).

Hapisten kaçmayı başarıp Halep'e gelen Molla Gürani'yi, bir hac ziyareti için bölge de bulunan Osmanlı ulemasından Molla Yegan fark etmiş²² ve onu Osmanlı topraklarına davet etmiştir. Molla Gürani'nin daveti kabul etmesiyle 1441'de iki Molla, Bursa'ya ulaşmak üzere yola çıkmış ve Bursa'ya ulaştıktan bir süre sonra Sultan II. Murad'ın huzuruna çıkmak için Bursa sarayına hareket etmişlerdir.²³ Bursa sarayında Sultanın huzuruna tek başına çıktığı anlaşılan Molla Yegan'a, Sultan II. Murad: "*Gezip gördüğünüz yerden bize ne armağan getirdiniz diye sormuştur.*" Molla Yegan cevabında: "*Tefsir ve hadiste yetişmiş bir bilgin getirdim*" demiştir. Sultan II. Murad'ın "*şimdi nerededir?*" sorusu

²²- Osmanlı kaynaklarında Molla Gürani ile Molla Yegan'ın tanışmalarının Kahire'de olduğu belirtilmesine rağmen çağdaş bazı araştırmacılar, iki âlim arasındaki tanışmanın Halep'te gerçekleştiğinin daha doğru olacağı kanaatine varmışlardır. (Yaşaroğlu 2005: 249)

²³- Fatih Sultan Mehmed'in ilk hocası olarak bilinen Molla Yegan, Molla Gürani'nin Şehzade Mehmed'e hoca olarak atanmasına vesile olup -mütavazi bir şekilde- şehzade hocalığı gibi devlet görevlerinden ayrılarak kendini ilme vermiştir. Hatta İstanbul'un fethinin destekçilerinden biri olduğu belirtilmektedir. (Haykıran 2018: 41-44, 48). Fakat kaynaklarda Şehzade Mehmed'in eğitiminden ayrıldıktan sonra fetih için onunla nasıl bir diyaloga girdiği veya nasıl bir destek verdiği hakkında bilgi tespit edilemediği için bu çalışma da kendisine yer verilmemiştir.

üzerine *Molla Yegan*: “*Babü’saâde de beklemektedir deyince*” Sultan II. Murad, gelen misafirin içeriye alınmasını emretmiştir. *Molla Gürani sünnet gereğince selam verip, el öptü. Padişahın işaretini üzerine oturdu. Görüşme sırasında söz ona gelince konuşma biçimi padişahın hoşuna gitti.* Bundan sonra Sultan Murad, Molla Gürani’yi ilk olarak Sultan I. Murad’ın yaptırmış olduğu Kaplıca medresesine daha sonra da Yıldırım Bayezid Han’ın yaptırmış olduğu Yıldırım medresesine müderris olarak atamıştır²⁴. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/70-71).

Fatih Sultan Mehmed’in çocukken ilme pek ilgisi yoktu. Hatta *taşıdığı ün, onu öğretmenlerine boyun eğmesine engel olduğu için Kur’an-ı Kerim’i bile doğru dürüst öğrenememişti* (Taşköprülüzade 2007: 95; Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/71). 1443’te Sultan II. Murad, otuz üç yaşındaki (Ak 2018: 38-39) Molla Gürani’nin medresedeki talebelere iyi bir eğitim verdiğini haber alınca onu on bir yaşındaki oğlu Şehzade Mehmed’in hocalığına atamıştır. Sultan II. Murad, Molla Gürani’den Şehzade Mehmed’i iyi bir eğitimden geçirmesini istemiş hatta gerekirse dövüleceğine işaret olsun diye Molla Gürani’ye bir sopa vererek²⁵ onu Manisa’ya göndermiştir. Manisa’da Şehzade Mehmed’in ilk dersine giren Molla Gürani, Şehzade Mehmed’in *okumaya niyeti olmadığını görünce, öğretmenlik sıfatıyla gerektiğinde, dayakta atabileceğini anlatıp onu ürkütmeğe çalıştı. Bu sözler yarar sağlamayınca padişahın verdiği sopayı eteği altından çıkartarak “darabtuhu tediben/öğitmek için ona vurdum” tümcesini ona incelettirdi.* Bugüne kadar görmediği bir tavırla karşılaşan Şehzade Mehmed, o vakitten sonra *okumamak ve hocalarına kulak asmamak* düşüncelerinden vazgeçtiği rivayet edilmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/71).

Molla Ayas gibi ilk hocaların yola getiremediği Şehzade Mehmed’i Molla Gürani yola getirmiştir. (Emecen 2012: 87). Öyle ki Molla Gürani’nin disiplinli eğitimi sonucu Şehzade Mehmed kısa bir süre de Kur’an-ı Kerim’i hatmetmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/71). Bunun yanında kıraat, temel ilimlere dair dersler ve hayat derslerini de Molla Gürani’den kavrayan Şehzade Meh-

²⁴ Osmanlı medreselerine atanan Molla Gürani Şafii mezhebine mensup iken Sultan II. Murad’ın teklifiyle Hanefi mezhebine geçmiştir. Zira Osmanlılar, Hanefiliğin temsilcisi olduklarından medreselerinde eğitim verecek müderrislerinde -özellikle fıkıhla uğraşanların- Hanefi mezhebine mensup olmalarını arzu etmişlerdir. (Yıldız 1988: 52)

²⁵ Sakıp Yıldız, sopa olarak bahsedilen kavramın -Molla Gürani’ye Sultan Murad tarafından Şehzade Mehmed’in eğitimi için her türlü yetkiyi verdiğine dair- bir sembol olduğunu ileri sürmüştür. (Yıldız 1988: 54)

med, fethine giden süreçte büyük bir bilgi birikimine sahip olmuştur. (Ak 2018: 39). Oğlunun Kur'an-ı Kerimi hatmettiğini ve birçok ilimde başarılı olduğunu öğrenen Sultan Murad ise Molla Gürani'ye değerli hediyeler göndermiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/71).

Dürüst bir yapıya sahip olan Molla Gürani, maddi çıkarlar için tutumunu değiştirmeyen, yüksek makamlara heves etmeyen adaletli tavırla öğrencisi Şehzade Mehmed'i zihnen ve ruhen yetiştirmiştir. Şehzade Mehmed, 1444'te ilk defa tahta çıkınca Molla Gürani'ye vezirlik vermek istemiş fakat o *bunca beyler vezirlik için çalışırlar; onların ümitlerini kırmak olmaz* diyerek bu makamı reddetmiştir. (Taşköprülüzade 2007: 98). Ayrıca öğrencisi Şehzade Mehmed'e sultanlığında bile Mehmed demeye devam etmiştir. (Ayverdi 1953: 9). Daha sonra kendisine padişah tarafından yapılan kazaskerlik teklifini kabul ederek bir süre kazaskerlik görevinde bulunmuştur. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/71-72). Şehzade Mehmed ilk hükümdarlık dönemi olan 1444-1446 yılları arasında Edirne sarayında Molla Gürani tarafından organize edilen ilmi toplantılara da katılmıştır. Bu yolla genç padişah hem ulema'ya kendi hâkimiyetini benimsetmiş hem de ilmi olarak kendisini geliştirmeye devam etmiştir. (Emecen 2012: 115).

1446-1451 yılları arasında da Şehzade Mehmed'in eğitimiyle ilgilendiği tahmin edilen Molla Gürani, talebesi Mehmed'in 1451'de tahta çıkmasıyla Rumeli Kazaskerliği makamına getirilmiştir. Böylece Molla Gürani sekiz yıl hocalık daha sonra da Rumeli Kazaskeri olarak talebesinin yanı başında bulunmuştur. Talebesi Sultan Mehmed'in İstanbul'u kuşattığı sırada sadece Rumeli Kazaskeri olarak kalmamış ilk günlerden itibaren Edirne'de katıldığı fetih ordusunda (Ak 2018: 41-42) Sultan II. Mehmed ile beraber Osmanlı ordusunu fetih için gayretlendirmiştir. İstanbul'un kuşatmasından fethine her safha da Sultan ve ordu üzerindeki desteğini esirgemeyen Molla Gürani, bu destek ve gayretlendirmelerini resmi görevi olan kazaskerlik rütbesiyle yapmıştır. (Yıldız 1988: 56-60).

Osmanlı donanmasının başarısızlığa uğradığı 20 Nisan 1453'deki deniz savaşının akabinde bir toplantı düzenlenmiş burada Halil Paşa ve ekibi kuşatmaya karşı çıkarak Bizansla biran önce sulh yapılması fikrini savunmuşlardır. Fakat Molla Gürani kuşatmanın devam etmesini isteyen Zağanos Paşa gibi devlet adamlarının safında yer almıştır. (İdris-i Bitlisi 2013: 105). Yine fetihden iki

gün önce genel bir hücum için alınacak kararlara dair yeni bir toplantı düzenlenmiş bu toplantıda da Halil Paşa ve ekibi kuşatmaya karşı çıkmış fakat Molla Gürani, yine kuşatmanın devam etmesini şiddetle savunan Şeyh Akşemseddin ve Zağanos Paşaların yanında yer almıştır. (Yıldız 1988: 58). Netice de Molla Gürani, Şeyh Akşemseddin ve Zağanos Paşa'nın destek ve kararlılığıyla Sultan II. Mehmed genel bir hücum emri vermiş ve Kostantiniye 29 Mayıs 1453'te feth edilmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra Memlük Sultanı Melik İnal'a gönderilen fetihnameyi Molla Gürani kaleme almıştır. (Emecen 2012: 53-54). Fetihnamesine Allah'a hamd-u sena ile başlayan Molla Gürani, İstanbul'un fethinin en büyük mimarı olan talebesi Sultan II. Mehmed'e: "Yüce Allah ülke ve hükümdarlığını iki kat etsin" şeklinde dualarla sürdürmüştür. Daha sonra Fetihnamesine devamlı İstanbul'u kuşatma sebeplerinin dayanağı olan Yüce Allah'ın: "*Kafirlerden size komşu olanlar ile savaşınız*" (Tevbe: 9/123) emrini dinleyip, *İslamiyetteki gaza farzını yerine getirmeğe çalıştık. Denizden ve karadan, gaziler ile mücahidleri, şerefmiş gibi küfrü ile öğrenen, kötülük ve küfür ile dolu, İslam ülkeleri ortasında kalmış bir şehrin açılması için teçhiz ettik*" diyerek cihad ayetine vurgu yapmıştır. Devamında "*Onlar kılıçlarını zeytin ağaçlarına asmış oldukları halde ganimetleri bölüşürken Kostantiniye'yi fethederler*" hadisi ve bundan başka meşhur doğru hadisler gibi Peygamberin doğru sözlerinde, Muhammed Mustafa'nın-ona ve evladına en tam selat ve selamlar olsun!- haberlerinin bahsettiği şehrin o olması imkansız değildir" diyerek yakın zamanda fethettikleri Kostantiniye'nin hadislerde belirtilen ve fethedileceği müjdelenen şehir olduğunu belirtmiştir. Bundan sonra Molla Gürani, fetihname de fethetme nasıl hazırlandıığını ve İstanbul'un nasıl fethedildiğini de şu şekilde ifade etmiştir: "Allah'ın "*Gücünüz yettiği kadar onlara karşı kuvvetler hazırlayınız*", ayeti (Enfâl: 8/60) ile bize emrettiği üzere o şehri almak için kara tarafından top, tüfek, mancınık, lağım ve taşlar gibi, deniz tarafından da dağlara benzeyen deniz üzerinde yükselen gemiler (Şûrâ: 42/32) ve dolu kayıklar gibi insanların güvendikleri her türlü silahları ve malzemeleri hazırladık. 857 senesi aylarından Rebiül-evvelin 26'sında şehrin üzerine indik. ...Aramızda 54 gün ve gece döğüş ve savaş oldu. Daha güneşin doğduğu yerden çıkmasından evvel yüce Allah fetih lütfetti" demiştir.²⁶ Fetihnamesini yoğun şekilde ayet ve hadislerle kaleme alan Molla Gü-

²⁶ Feridun Bey'in Münşeati'ndan Türkçe'ye çevrilip bazı belgeler eklenerek yayınlanan makale için bkz. (Ateş 1953: 12-19).

rani'nin, İbn Hacer gibi döneminin en ünlü hadisçisinden eğitim alıp icazetini alması bunda önemli rol oynamıştır. Muhtemeldir ki ayet ve hadis bilgisinden dolayı İstanbul'un fethiyle alakalı hadislerin yorumlamalarını da daha İstanbul fethedilmeden önce Sultan Mehmed'e aktarmıştır.

Molla Gürani talebesi Sultan II. Mehmed'i, İstanbul'u fethinden sonra bile uyarmaktan ve tavsiyelerde bulunmaktan çekinmemiştir. Zira rivayete göre: *Molla Gürani, Sultan Mehmed Han Gazi'ye öteden beri sert söyler; doğru öğütlerde bulunurdu. "Yediklerin ve giydiklerin haramdır. Haramdan kaçın" diye salık verirdi. Bir gün Padişah hazretleriyle birlikte yemek yemek olanağı çıkmıştı. Yemek sırasında Padişah demişti ki, "işte siz de haramdan yemiş oldunuz". Molla, "sizin yanınızda olan haramdır. Benden yana helaldir". Padişah da tabağı çevirip önünde olanı Molla'dan yana koymuş. Molla yemeğe devam etmiş. Padişah, bu kez "haram olduğu kesinlikle bilinenden aldınız deyince", Molla, "sizin yanınızda haramı tükenmiş helali kalmış, benden yana olandaysa helali bitmiş haramı kalmış, onun için siz tabağı çevirdiniz yanıtını vermiştir".* (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/75-76). Bu rivayet aynı zamanda Sultan II. Mehmed ile Molla Gürani arasındaki muhabbetin bir hoca-talebe muhabbetinde daha fazlası olduğunu göstermektedir.

Molla Gürani'nin 1451'de başlayan Rumeli Kazaskerliği görevi 1455'te Bursa vakıflarının düzenlenmesi ve Bursa kadılığı görevini kabul etmesiyle son bulmuş²⁷ ve görevi icabı Bursa'ya gitmiştir. Bursa Kadılığı sırasında da Sultan II. Mehmed'in adamlarından birinin getirdiği buyruğu "şer'i şerife uygun değildir" diyerek yırtması Sultan Mehmed ile arasını açmış ve Sultan Mehmed, 1455 yılında (Yaşaroğlu 2005: 249) Molla Gürani'yi Bursa Kadılığı görevinden almıştır. Duruma içerleyen Molla Gürani'de Osmanlı topraklarını terkederek Mısır'a gitmiştir. (Ayverdi 1953: 9). Molla Gürani, Sultan Eşref İnal'ın²⁸ yönettiği Mısır'da çeşitli armağanlarla karşılanmış ve en az Sultan Mehmed kadar saygı görmüştür. Sultan II. Mehmed, Molla Gürani'nin eksikliğini hissetmiş ol-

²⁷⁻ Bazı araştırmacılar, Molla Gürani'nin Kazaskerliği bırakarak Bursa Kadılığı'nı kabul etmesinde fethin sonra gelen Mahmud Paşa gibi kadroların önemli rol oynadığını belirtmişlerdir. (Yıldız 1988: 61-63).

²⁸⁻ Osmanlı kaynaklarında Molla Gürani'nin Osmanlı topraklarından ayrılarak Sultan Kayıtbay yönetimindeki topraklara gittiği kayıtlıdır. Fakat Kayıtbay'ın 1468-1496 yılları arasında Memlük Sultanlığı yapması bu bilgiyi çürütmektedir. Zira Molla Gürani'nin Bursa Kadılığı'ndan ayrılıp Memlük topraklarına gittiği tarihlerde Memlük Sultanlığı'nı Eşref İnal yapmaktadır. (Yaşaroğlu 2005: 249-250) Bundan dolayı bu çalışmada Osmanlı kaynaklarında Kayıtbay diye bahsedilen Memlüklü sultanı Eşref İnal olarak düzeltilmiştir.

malı ki hocasının dönmesi için Sultan Eşref İnal'a mektup yazmak gibi çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Sultan Eşref İnal, anber ile yazılmış mektubu Molla Gürani'ye okutmuş fakat gönlünün Mısır'da kalmasını istediğini de Molla Gürani'ye söylemiştir. Bunun üzerine Molla Gürani, Eşref İnal'a hitaben: “*Yanına dönmekten kaçınırsam suçu size yıkar, sizin engel olduğunuz kanısına kapılır. Aslında onu bırakıp buraya gelmem sırf gösteriş ve nazdır. Aramızdaki dostluk kapısı her zaman açıktır. Gitmezsem ikimizin arasında güceniklik doğması bir gerçektir. Gerçi sizin uzattığınız yardım eline teşekkür etmeye dilimin gücü yetmez. Ama sevgiden oluşan yapıyı çökertmektense aranızdan dua ededursam daha iyi olmaz mı?*” demiştir. Bu sözler Sultan Eşref İnal'ın gönlünü almış ve Molla Gürani'nin, Sultan II. Mehmed'in ülkesine gitmesi için yolculuk gereklerini hazırlatmıştır. Böylece Sultan II. Mehmed'in girişimleri netice vermiş ve Molla Gürani, Osmanlı topraklarına 1457-1458'de (Taşköprülüzade 2007: 97) tekrar geri dönmüştür. Sultan II. Mehmed hatasını telafi için olmalı geri gelen hocasını yıllığı elli bin akçe olan Bursa Kadılığına tekrar atanmıştır.²⁹

Molla Gürani, tarihsel şahsiyetlerden anekdotlar vererek talebesi Sultan II. Mehmed'in ufkunu açmıştır. Birgün âlimlerin değerini bilmesini Sultan II. Mehmed'e iyice kavratmak için Timur'un dönemindeki âlimlere karşı hoşgörüsünden örnek vermiştir. Şöyle ki: *Emir Timur bir iş için bir yere ulak gönderip, işin görülmesi de çok ivedi olduğundan ulağa tam yetki vermiş. Öyle ki “yolda kimin atını bulursan ona binesin” denmiş. Ulak böylece hızla giderken bir otlağa rastlar burada gördüğü atlardan birini almak isterken atları korumakla görevli hizmetkârlar tarafından ulak darp edilir. Ulak görevini yapamayarak Emir Timur'un otağına başından yaralı bir şekilde döner. Bu olay neticesinde Timur'un gazab ocağı alevlenip ferman eder ki, “ol atların sahibi kim ise öldürüle ve de seyislerine gereken ceza verile”. Konuyu araştırıp inceleyenler atların sahibinin Molla Sadeddin-i Taftazani olduğunu ve Ulağa kötü davranışta bulunanlarında onun hizmetkârları olduğunu öğrenip bildirirler. Timur Han bunun üzerine yemin edip ulağa der ki, “eğer bu işi oğlum Şahrüh etmiş olsa idi aman vermem öldürtürdüm. Ama ol benzeri olmayan kişiye ne yoldan bir ceza vereyim. Kalemikle ülkemin dışındaki ülkelerde de hükmü geçer. Yapıtları keskin kılıcımın ulaşamadığı iklimlere ulaşır”. Bu düşünceyle kızgınlığını bastırıp, ol uygunsuz davranışa göz yumup, ulağa hil'at ve armağanlar verdirerek konuyu kapatır.* Emir Timur'un âlimlere olan hoşgörüsünü anlattığı rivayetle

²⁹ Hoca Sadeddin Efendi'ye göre Molla Gürani Kazaskerliğe tekrar atanmıştır. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/72-72).; Yıldız, Yaşaroğlu ve Ak'a göre ise kazaskerliğe değil Bursa kadılığına tekrar atanmıştır. (Yıldız 1988: 66; Yaşaroğlu 2007: 250; Ak 2018: 47).

dile getiren Molla Gürani devamla *Timur gibi bir değer bilmeyen, değeri üstün kişilere böyle değer verirse, sizin gibi sanatsever bir padişahтан daha çok şeyler beklenmelidir* diyerek Sultan II. Mehmed'e âlimlere verdiğiinden daha fazla değer vermesi ve daha fazla hoşgörü göstermesi konusunda nasihatte bulunmuştur. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/76-77).

Fatih Sultan Mehmed döneminde Bursa Kadılığından sonra 1463'te İstanbul Müftülüğü ve 1480'de Şeyhülislamlık yapan Molla Gürani (Ak 2018: 48-49), Fatih Sultan Mehmed'in 1481'de vefatının ardından yedi yıl gibi bir süre daha yaşamış ve 1488'de İstanbul'da hastalanarak vefat etmiştir. Molla Gürani'nin vasiyeti icabı³⁰ 180 bin akçelik borcunu ödeyen Sultan II. Bayezid, Molla Gürani'nin cenaze namazını da kıldırmıştır. (Taşköprülüzade 2007: 99; Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/78-79; Yıldız 1988: 66, 88). Cenazesi ise bugün İstanbul'un Fatih ilçesinde bulunan Taşkasap semtinde kendi adına yaptırmış olduğu caminin haziresine defnedilmiştir. (Ak 2018: 52).

Molla Gürani *uzun boylu, gür sakallı, gösterişliydi. Sakalını kına ile boyardı. Doğru ve açık konuşurdu. Mahmud Paşa ve Davud Paşa gibi ünlü vezirlere Mahmud, Davud diye seslenirdi. Sultanın katına girdiğinde selamı yüksek sesle söyleyip, asla eğilir gibi bir davranışta bulunmazdı. El sıkışmaktan öte de bir saygı biçimi almazdı. Çağrılmadıkça ve bayram günlerinden başka zamanlarda Saray'a varmazdı.* Hatta bir bayram kutlaması dolayısıyla Sultanın davetlisi olarak geldiği İstanbul'da, kurulan *Sultan otağının önünde atından inmesine izin verilmesi* ona Osmanlı yönetimi tarafından ne derece saygı duyulduğunu göstermektedir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/74-75). Molla Gürani, Sultan II. Bayezid'e yazdığı mektup ile Sultan II. Murad ile üç sefere ve Sultan II. Mehmed'in katıldığı seferlerin hemen hemen hepsine katıldığını bildirmiştir. Bu onun Osmanlı topraklarına geldiği andan itibaren sadece ilim öğreten bir âlim değil meydanlarda at koşturan bir savaşçı da olduğunu göstermektedir. (Ak 2018: 75-76).

2.2. MOLLA HÜSREV

Asıl adı Mehmed bin Ferâmurz (Ferâmuz) bin Ali olan Molla Hüsrev (Tunç 1985: 5), 1400 yılında Yozgat yakınlarındaki Yerköy'e bağlı (Yıldız 1988: 46) Kargın köyünde³¹ dünyaya gelmiştir. (Köker 1985: 1). Ailesi hak-

³⁰⁻ Molla Gürani vefat etmeden önce hasta yatağındaiken Davud Paşa'ya: "*Bayezid'e selam söyle. Ondan son arzum cenazame gelmesi ve borçlarımı ödemesidir*" şeklinde vasiyette bulunmuştur. (Babinger 2003: 406).

³¹⁻ Bugün Kargın köyü Kırşehir'e bağlı olup Yozgat ilinin güney kesiminde yer almaktadır.

kında yeterli bilgi olmayan (Hızlı 2013: 66) Mehmed bin Feramuz, Hüsrev adında bir kişinin kızıyla evlenip³² ondan eğitim almasından dolayı kendisine *Hüsrev kayını* adı verildiği, daha sonrada halk tarafından iyice sadeleştirilerek kendisi için sadece Hüsrev isminin kullanıldığı rivayet edilmiştir. (Taşköprülüzade 2007: 119; Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/102-103).

Orta Anadolu'daki Varsak/Farsak³³ Türkmen aşiretine mensup olan (Cihat Tunç 1985: 5) Molla Hüsrev, Sadeddin Taftazani, Haydar-ı Herevi (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/102-103), Molla Yegan ve Şeyh Hamza (Tunç 1985: 6) gibi tanınmış hocalardan eğitim alıp fetva makamına yükselerek ilk müderrislik görevini Bursa'daki Sultaniye medresesinde yapmıştır. Daha sonra Edirne'deki Şah Melek medresesine müderris olarak atanmıştır. Şah Melek medresesinin yanında Halebiye medresesinde müderris olan kardeşi Ali bin Feramuz'un³⁴ (Hızlı 2013: 66-69) vefatı üzerine Edirne'deki Halebiye medresesinde de müderrislik görevini devralmıştır. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/102-103).

Molla Hüsrev 1428'de ilk olarak Edirne kadılığına daha sonra da Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. (Tunç 1985: 6). Sultan II. Murad, 1444'te tahttan oğlu Şehzade Mehmed lehine feragat edince oğlunu tecrübeli veziri Çandarlı Halil Paşa'nın gözetimine bırakmıştır. (Emecen 2012: 96). Şehzade Mehmed tahta çıktığında kazaskerlik görevini Molla Hüsrev yürütmekteydi. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/215). Muhtemelen bu dönemde genç padişah ile Molla Hüsrev arasında samimiyet kurulmuştur. Sultan II. Murad'ın nasihatiyle yeni Sultan, Molla Hüsrev'i Kazaskerlik makamında tutmuş ve ondan ilmî derslerde almıştır. (Emecen 2012: 115).

Şehzade Mehmed'in bilgi seviyesinin artmasında ve ahlâkî gelişiminde büyük tesiri olan Molla Hüsrev, Sultan Mehmed'in ilk taht deneyiminden sonra tekrar Manisa'ya döndüğü sırada kazaskerlik görevini bırakarak öğrencisinin

³²⁻ Taşköprülüzade, Molla Hüsrev'in Hüsrev adında birisinin kızıyla evlenmesinden dolayı Hüsrev kayını lakabı aldığını ve sonra Hüsrev diye anıldığını söylemiştir. Cihat Tunç ise, Molla Hüsrev'in babası Feramuz bey'in ilk çocuğu olan kızının Osmanlı emirlerinden Hüsrev beyle evlendiğini belirtmiştir. Molla Hüsrev çocuk yaşta babasını kaybedince eniştesi Hüsrev bey'in himayesine girmiş ve bu yüzden Hüsrev ismiyle anıldığını belirtmiştir. (Tunç 1985: 5).

³³⁻ Taşköprülüzade'nin Osmanlı Bilginleri adlı Arapça eserine zeyl yazan Mecdi'nin, Molla Hüsrev'in nesebine atıf olan "ümera-i ferasiha'yı ümera-i françe" şeklinde okumasından dolayı sonraki müellifler tarafından Molla Hüsrev, Rum veya Frenk olarak aktarılmıştır. (Taşköprülüzade 2007: 119).; Fakat bazı araştırmacılar Taşköprülüzade'nin eserinin aslı olan Arapçasında, Molla Hüsrev'in nesebinin "ümera-i ferasiha" olarak geçmesinden dolayı onun Varsak/Farsak Türkmenlerine mensup olduğunu belirtmişlerdir. (Babinger 2003: 410; Koca 2005: 252; Emecen 2012: 115-116).

³⁴⁻ Metin Yurdagül ise kaynağını belirtmeden verdiği bilgiye göre onun Halebiye medresesinde müderris olan kardeşinin adının Celaladdin olduğunu ileri sürmüştür. (Yurdagül 1985: 113).

eğitimine devam etmek için Manisa'ya gitmiştir³⁵. Hatta çoğu devlet erkânının kendisini bıraktığı Şehzade Mehmed, Molla Hüsrev'e: “*Sen de diğerleriyle birlikte git*” demiştir. Bunun üzerine Molla Hüsrev: “*Hayır gitmeyeceğim. İnsanlık, Sultan'ı görevdeyken de azledildiğinde de onunla olmayı gerektirir*” diyerek şehzadenin yanında olacağını belirtmiştir. Bu tutumundan dolayı Şehzade Mehmed'in muhabbetini kazanan Molla Hüsrev, Şehzade ile beraber Manisa'ya gitmiş ve onun eğitimiyle uğraşmaya devam etmiştir. Şehzade Mehmed, ikinci hükümdarlığı sırasında geçmişteki sadakat ve emeğinden dolayı olsa gerek hocası Molla Hüsrev'e çeşitli payelerle taltif etmesinin yanında kendisine *günlük yüz dirhem yevmiye* de bağlamıştır. (Taşköprülüzade 2007: 119-120).

Molla Hüsrev, sarayda sultanın önünde yapılan ilmî toplantılara da hakemlik yapardı. Sultan II. Mehmed “huzur dersi” denilen ve huzurunda yapılan dinî, ilmî ve felsefik tartışmaları çok beğenirdi. Hatta Sultan II. Mehmed'in huzurunda günlerce süren tartışmalar meydana gelmiştir. Mesela hocaları olan Molla Zeyrek ile Hocazade arasındaki dini tartışma altı gün sürmüştür. Tartışmanın hakemliğini ise Molla Hüsrev yapmıştır. Bunun gibi Sultan huzurunda yapılan tartışmalar sırasında göstermiş olduğu tarafsızlığıyla Molla Hüsrev şöretini daha da artırmıştır. (Ayverdi 1953: 11; Yurdağür 1985: 117).

Kritovulos'un bildirdiğine göre: *Sultan Mehmed Han gayıptan haber veren kişilerin ve keramet sahiplerinin bu konudaki* (İstanbul'un fethi) müjdelelerinden etkilenmekle birlikte tarihsel birikimle de İstanbul'u alma istediği iyice yerleşmişti. Onun için Bizans İmparatoru ile savaş kapısı açmaya istekliydi. (Kritovulos 1999: 44). Kritovulos'un, keramet sahibi olarak bahsettiği zatlar muhtemelen Akşemseddin, Molla Gürani ve Molla Hüsrev gibi kişilerdir ki bu zatlar İstanbul'un fethedileceğine dair Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından bildirilen hadisleri³⁶ Sultan II. Mehmed'e hatırlatarak onu fethe teşvik etmişlerdir.

³⁵- Molla Hüsrev'in kazaskerliği bırakmadığı görevinde kalarak Sultan II. Murad'ın ikinci saltanatı sırasında da kazaskerlik görevini yürüttüğü ve 1447-1450 yılları arasında da Edirne kadısı olarak çeşitli hüccetleri tasdik ettiği belirtilmiştir. (Emecen 2012: 127-128; Koca 2013: 28-30).; Bütün bunlara rağmen Molla Hüsrev'in 1446-1447 tarihleri arasında hangi görevde bulunduğu dair bir verinin tespit edilememesi Molla Hüsrev'in Şehzade Mehmed ile Manisa'ya mı gittiği yoksa Sultan II. Murad'ın yanında kazaskerliğe mi devam ettiği sorusunu muallakta bırakmıştır. Zira Sultan II. Murad'ın yanında kazasker olmaya devam ettiyse neden 1447'de Edirne kadısı yapılmıştı? Acaba Molla Hüsrev'in 1446'da kazaskerliği bırakarak Şehzade Mehmed ile birlikte Manisa'ya gitmesinin bunda bir rolü var mıydı?

³⁶- XV-XVI. yüzyılda yaşamış olan İdris-i Bitlisi'nin, İstanbul'un fethiyle alakalı gördüğü hadisler için bkz. (İdris-i Bitlisi 2013: 107-108).

İstanbul'un fethine desteği bilinen (Koca 2005: 252) fakat fethine desteği detaylı bir şekilde tespit edilemeyen Molla Hüsrev, İstanbul fethedildikten kısa bir süre sonra Fatih Sultan Mehmed'in emriyle bir kısmı medreseye dönüştürülen Ayasofya'nın müderrisliğine atanmıştır. İstanbul'un ilk kadısı olan Hızır Bey'i Sultan II. Mehmed'in onayıyla Molla Hüsrev göreve atamıştır. Fakat Hızır Bey'in 1458'de vefatı üzerine (Yurdagür 1985: 114-115) Galata ve Üsküdar kadılıkları da Molla Hüsrev'e verilmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/103).

Molla Hüsrev'in Ayasofya müderrisliği döneminde talebeleri onun evinde toplanıp daha sonra hocasının atı önünde medreseye gider yine aynı şekilde hocasını evine bırakırlardı. (Koca 2013: 46). Molla Hüsrev, Ayasofya'da müderrislik yaparken Ayasofya'daki Cuma namazlarına da katılmıştır. Ayasofya'ya Cuma namazı için girdiğinde ise camii cemaati ona duyduğu saygıdan dolayı ayağa kalkmıştır. Cuma günleri Ayasofya'nın mihrap kısmında namazlarını kılan Molla Hüsrev'i, *bulunduğu yerden* izleyen Sultan Fatih, hocasıyla *iftihar ederek vezirlerine "o devrinin Ebu Hanife'sidir"* diyerek iltifat etmiştir. (Taşköprülüzade 2007: 120).

Molla Hüsrev, 1462 yılında Fatih Sultan Mehmed'in düzenlediği bir sünnet töreninde Sultan Fatih'in sağında Molla Gürani'nin solunda ise kendisinin oturacağını öğrenince: "*Benim ilmi ve dini mertebem nazar-ı itibare alınmadan bana münasip görülen yerde oturarak bu ziyafete iştirak etmek, gayret-i ilmiyemi rencide eder*" diyerek sünnet törenine katılmayacağını belirtmiş ve İstanbul'dan ayrılarak Bursa'ya gitmiştir. Bursa'da bir medrese yaptırarak talebeler yetiştirmeye başlamıştır. (Tunç 1985: 8). Buradan Molla Hüsrev ile Molla Gürani arasında ilmî tenkidlerin³⁷ yanında Sultan Fatih'in en yakınında olmak içinde bir polemğin yaşandığını söylemek mümkündür. Zira hem Molla Gürani'nin hem de Molla Hüsrev'in Sultan Fatih'e olan muhabbetleri bunu gerektirmiş olmalıydı.

Molla Hüsrev, Bursa'da kendi adıyla yaptırdığı Hüsrev medresesinde talebe yetiştirmeye devam ederken Fatih Sultan Mehmed, 1462'deki sünnet töreninde ilmi protokolü bozmasından dolayı hocası Molla Hüsrev'i kırmıştı. 1469'da Molla Hüsrev'i İstanbul'a davet edip Şeyhülislâm olarak atayarak belki de bu yolla onun gönlünü almayı başarmıştır. (Korlaelçi 1985: 45).

³⁷ Molla Gürani ve Molla Hüsrev arasında "Vela" yani akrabalık hükmü konusunda fikir ayrılığı ortaya çıkmış bu yüzden birbirlerini tenkid eder mahiyette riasaleler kaleme almışlardır. Netice de Molla Hüsrev son yazdığı "Risale fi cevab-ı redd-i Mevla Girani" adlı risalesiyle tartışmayı bitirmiştir. (Ünal 1985: 69). Yani Molla Gürani, ya Molla Hüsrev'in fikirlerini benimsemiştir ya da cevab verecek fırsat bulamamıştır.

Taşköprülüzade ve Hoca Sadeddin'in verdiği bilgiye göre: *Orta boylu ve sakalı gür olan Molla Hüsrev, çok zengin olmasına rağmen adi giysiler giyip fakir kılığında dolaşırđı. Öğülecek ahlak ve beğenilecek davranışlar sahibi idi. Zira köle ve cariyeleri sayısız iken oturduğu ve çalıştığı odanın temizliğini kendisi yapar, kimseye hizmet ettirmezdi. Öyle ki kitap yazma konusunda da kendi işini kendi gören bir yapıya sahip olan Molla Hüsrev, her gün adet edindiği üzere önceki dönemlerde yazılmış olan eserlerden her gün iki sayfa temize çekkerdi. Eski eserleri temize çekmesinin yanında çok sayı da kitapta kaleme alan Molla Hüsrev, 1480'de İstanbul'da vefat etmiştir. Cenaze namazı Fatih Camiinde kılınarak Bursa'ya götürülmüştür. Vasiyeti üzere vefat eder etmez kendisine 20 şer akçe verilen 14 kişi 75.000 defa “La İlahe İllallah Muhammedurresullah” diyerek sevabını Molla Hüsrevere bağışlamıştır. Yine vasiyeti üzerine üç taşa “Rabbim beni tek başıma bırakma, sen varislerin en hayırlısısın” (Enbiya: 21/89) ayetinin okunup, taşları baş, göğüs ve ayak hizasında kabrine kanulması ve taşlara ayeti okuyan kişilere de 20 akçe verilmesini vasiyet etmiştir. Bunun gibi kabre naaşı konulduktan sonra da yapılması gerekenlere yönelik çeşitli vasiyetlerde bulunmuştur. (Tunç 1985: 8-10). Muhtemelen vasiyetine göre defnedilen Molla Hüsrev'in naaşı ise kendi medresesinin³⁸ yanına defnedilmiştir. (Taşköprülüzade 2007: 119-120; Hoca Sadeddin Efendi³⁹ 1992: V/103-105).*

2.3. ŞEYH AKŞEMSEDDİN

Asıl adı Şeyh Şemseddin Mehmed b. Hamza olan Akşemseddin, 1389'da Şam'da dünya'ya gelmiştir⁴⁰. Akşemseddin babası ile beraber Şam'dan Anadolu'ya hareket etmiştir. (Taşköprülüzâde 2007: 194; Abdurrezzak Efendi⁴¹ 2016: 35-36). Akşemseddin yedi yaşlarındaiken ailesiyle beraber Anadolu'daki Amasya Sancağına bağlı Kavak adlı kazaya yerleşmiştir. Akşemseddin'in Babası Şeyh Hamza ki Kurt Boğan⁴² Şeyh lakabıyla maruftur. Şeyh Hamza, Amas-

³⁸- Hüsrev Medresesi hakkında bilgi için bkz. (Hızlı 2013: 72-74).

³⁹- Hoca Sadeddin Efendi bu rivayette olduğu gibi birçok ulema hakkında bilgi verirken Taşköprülüzade'nin eserinden faydalandığı tespit edilmiştir. Taşköprülüzade'nin Fatih Sultan Mehmed'ten bir devir sonra yaşayıp Osmanlı uleması hakkında biyografik tarzda önemli bilgiler aktarması bunu gerekli kılmış olmalıdır.

⁴⁰- Akşemseddin'in Osmancık doğumlu olduğunu belirten müelliflerde vardır. (Yıldız 2016: 377).

⁴¹- XVIII. yüzyılda yaşamış müelliflerden Abdurrezzak Efendi'de Şeyh Akşemseddin hakkında bilgi vermiştir. Fakat verdiği bilgiler genellikle Taşköprülüzade ve Hoca Sadeddin Efendi'nin bir derlemesi mahiyetindedir.

⁴²- Akşemseddin'in babasının Kurt Boğan lakabıyla anılmasını Emir Hüseyin Enisi şöyle rivayet etmiştir: *Rivayet olunur ki Hamza vefât idüp defn olunduğı gice sırtlan didükleri kurd geldi. Kabr-i şeriflerin açdı, cism-i mübârekin yemek istedi. Şeyh Hamza mübârek elin tabutdan çıkardı, ol kurdı kavradı, bo-*

ya şehrinde medfundur ve soyu büyük İslâm âlimi Şehabeddin Sühreverdi'den Hz. Ebubekir'e ulaşmaktadır. (Emir Hüseyin Enisi 2011: 36-37; Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/177).

Akşemseddin ilk eğitimini babası Şeyh Hamza'dan aldıktan sonra (Baltacı: 22) Osmancık'a eğitim için gitmiştir. (Nalbantoğlu: 18). Osmancık'tan da Amasya'ya geçerek medrese eğitimini tamamlamıştır. (Uzun: 7). Akşemseddin, Osmancık ve Amasya gibi şehirlerde ciddi bir tahsil görerek⁴³ din⁴⁴ ve tıp⁴⁵ ilminde kendini geliştirmiş bunun neticesinde şöhreti yayılmıştır. Fakat şöhreti-ne rağmen kalbinde *muhabbetu'llah galebe eylesinden* (Emir Hüseyin Enisi 2011: 38) o tasavvufa merak salmıştır. (Ayverdi 1953: 23). Osmancık medresesinde müderrislik yaparken tahminen 25 yaşlarındayken (Köprülü-Uzun 1989: 300) tasavvufa karşı ilgisi artan Akşemseddin, İran ve Mavaraünnehir bölgesine mürşit bulmak için gitmiş fakat istediği mürşiti bulamayarak geri dönmüştür. (Gölcük 1997: 11-12). Bunun üzerine Yıldırım Bayezid Han devrinde kazasker olan İmam Ali Efendi onu Hacı Bayram-ı Veli'ye yönlendirmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/177; Abdurrezzak Efendi 2016: 36).

Molla Akşemseddin, nefis terbiyesi için kapı kapı dolanıp dilenen sufile-rin bulunduğu Hacı Bayram-ı Veli dergâhına ilk başlarda sıcak bakmadığından⁴⁶ müderrisliği bırakarak meşhur tasavvufçulardan olan Şeyh Zeynuddin Hafî'nin dergâhına intisap etmek için Arap diyarına gitmiştir. Burada iken rüyasında *boy-nunda zincirin olduğu ve bu zincirin Ankara şehrindeki Hacı Bayram'ın elinde olduğunu görmesi sonucu bunun bir işaret olduğuna inanıp Arap diyarından ayrılarak Ankara'daki Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap etmek için Anadolu'ya geri*

ğazından tuttu, helak eyledi. ...Ol zemandan sonra Şeyh Hamza'ya Kurdbogan didiler. Hala ol diyarda Kurdbogan mezarı dimekle meşhurdur. (Emir Hüseyin Enisi 2011: 37-38).

- ⁴³⁻ Şeyh Bedreddin Menakıbnamesi'nin müellifi olan Halil'in iddia ettiğine göre Şeyh Bedreddin ile Şeyh Akşemseddin beraber eğitim görmüşlerdir. (Kissling 2011: 85-86).
- ⁴⁴⁻ Yedi yaşında hafız olduğu bilinen Şeyh Akşemseddin'in Osmancık medresesinde müderris olmadan önce Sarf, Nahiv, Mantık, Meani, Belâgat, İlm-i Usul-i Fıkıh, Akaid ve Hikmet gibi dini dersleri almış olabileceği belirtilmektedir. (Yurd 1972: s. XXI-XXII).
- ⁴⁵⁻ Şeyh Akşemseddin'in tıpla ilgili kitabında Pasteur'dan yüz yıl önce ve tıp tarihinde ilk defa mikrob meselesine değinmesi onun tıp ilminde ne derece kabiliyetli olduğunu göstermektedir. (Köprülü-Uzun 1989: 301).; Hatta Taşköprülüzade ve Emir Hüseyin Enisi gibi müellifler Şeyh Akşemseddin için "Tabib-i Ebdan ve Tabib-i Ervah" gibi elkablar kullanmalarının yanında devrinde "Lokman-ı vakt" yani devrinin Lokman hekimi olarak biliniyordu. (Gölcük 1997: 11).; Şeyh Akşemseddin'in tıp ilmini kimden öğrendiği konusunda ise kaynaklar sessizdir. Fakat Amasya'da medrese eğitimi aldığı dönemde *Ilduz Hatun Dârû's-şifasında* ya da İran ve Mavaraünnehir bölgesine yaptığı seyahat esnasında -kesin olmamakla birlikte- tıp eğitimi aldığı söylenebilir. (Yıldız 2016: 381).
- ⁴⁶⁻ Akşemseddin'in Hacı Bayram-ı Veli'ye karşı sıcak bakmadığına dair kaynakların verdiği bilgilerin tenkidi için bkz. (Yurd 1972: XLVII- XLIX).

dönmüştür. Buradan sonrasını Emir Hüseyin Enisi şu şekilde rivayet etmiştir: İttifak Hacı Bayram'un burçak imecesi var imiş⁴⁷, *sufler tarlada burçak yollarlar imiş. Akşemseddin ol esnada geldi. Hacı Bayram iltifat eylemedi. Akşemseddin hizmete başladı. Ta'âm vakti geldi. Teneler ile yogurd ve buğday şorbasi getürdiler. Bölük bölük üleşdürdiler ve ol cemâ'atun kelbceğizleri (köpekleri) dahi aş ve etmek virdiler. Akşemseddin'e iltifat eylemediler. Akşemseddin vardı, ol kelbcegilere virilen ta'âmın yanına oturdı, yemeğe başladı. Hacı Bayram, "bi-ihityâr, ya köse beni yakdun" didi. Kendü sofrasına da'vet eyleyüp, "zencir ile cebren gelen konuğu bu vech ile konuklarlar" dedi. Akşemseddin Hazretlerine iradet-i sadıka hâsil oldu. Pes Hacı Bayram, Akşemseddin'e envâ'-ı 'ibâdât-ı şâkka ve riyâzât ve halvet ve mücâhede itdürdi. Hacı Bayram'ın eğitimlerinden sonra Akşemseddin'de *tezkiye-i nefis ve tasfiye-i bâtın idüp mükâşefe ve müşâhade ve tecelli ve fenâ-fillah ve bakâ-billah ve 'ilm-i ledünni ve ma'rifet-i hakkâni miyesser oldu.* (Emir Hüseyin Enisi 2011: 38-40). Hacı Bayram-ı Veli'den ilâhî aşk, nefsi terbiye ve gizli ilimler gibi iyi bir tasavvuf eğitimi alan Şeyh Akşemseddin'e, Hacı Bayram-ı Veli tarafından halifelik verilmiştir. Bunun akabinde Akşeyh ismiyle de anılan (Köprülü-Uzun 1989: 299) Şeyh Akşemseddin sırasıyla Beypazarı, İskilip-Evlek ve Göynük'te irşad faaliyetleri yürütmüştür (Yurd 1972: L-LIII, 31-35).*

Şeyh Akşemseddin'in Edirne'deki Osmanlı sarayıyla⁴⁸ ise Sultan II. Murad döneminde bir irtibatının olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu dönemde "Çandarlı Halil Paşa'nın kazasker olan oğlu Süleyman Çelebi hastalanmış ve Halil Paşa bunun üzerine Edirne'de bulunan Akşemseddin'i oğlunun iyileşmesi için dua etmeye çağırmıştır". Dua etmesi için Halil Paşa tarafından çağrılan Akşemseddin, Süleyman Çelebi'nin evine geldiğinde Süleyman Çelebi'nin yanlış teşhisle hekimler tarafından tedavi edildiğini görerek kendi teşhisini söylemiş ve tedavi için çeşitli ilaç isimleri yazmıştır. Hastanın yanından çıkarken kendisine eşlik eden müridi Mısırioğlu'na: "*Eğer susup bir şey söylemeseydim tabip-*

⁴⁷ Hacı Bayram-ı Veli'nin burçak imecesinin bulunduğu köyün Zû'l-fadl (Solfası) adlı köy olduğu belirtilmiştir. (Ateş 1999: 17). Zû'l-Fadl (Solfası) adlı köy bugün Erdemli olarak bilinmekte olup Hacı Bayramı Veli'ninde bu köyde doğduğu kabul edilmektedir (Yıldız 2016: 372).

⁴⁸ Hoca Sadeddin Efendi'nin verdiği bilgiye göre Süleyman Çelebi 1421'de vefat etmiştir. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/97). Eğer bu tarih doğru ise Şeyh Akşemseddin'in 1421'de veya daha öncesinde Edirne'deki Osmanlı sarayıyla irtibat halinde olduğu söylenebilir.; Kissling ise Şeyh Akşemseddin'in kesin olarak Süleyman Çelebi'yi tedavi için 1447 ila 1451 yılları arasındaki bir tarihte Edirne'ye gittiğini belirtmiştir. Bu tezini Süleyman Çelebi'ye ait olduğunu belirttiği 1447 tarihli vakfiyye'ye dayandırmıştır. (Kissling 2011: 88).; Şeyh Akşemseddin'in tedavi ettiği Süleyman Çelebi'nin kazasker Mahmud Paşa'nın oğlu olduğu da belirtilmektedir. (Yıldız 2016: 380).

ler hastanın ölümüne sebep olacaklardı” demiştir. (Taşköprülüzâde 2007: 194). Şeyh Akşemseddin’in Edirne şehrinde bulunması ve devlet erkânı tarafından tanınan bir kişi olması Sultan II. Murad döneminde sarayla bir irtibatının olduğunu göstermektedir.⁴⁹

Şehzade Mehmed ile Şeyh Akşemseddin’in ilk karşılaşmalarının kesin olarak hangi tarihte olduğu bilinmemekle beraber 1444’ten sonraki bir tarihte tanışmış olmaları muhtemeldir. (Emecen 2012: 88). Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesinde: Şehzade Mehmed’in Manisa’da sancakbeyliği yaptığı sırada Şeyh Akşemseddin’in sohbetlerine katılıp ilim tahsil ettiğini ve Manisa’daki sarayda düzenlenen bir ilim meclisinde Şeyh Akşemseddin’in Fransızların İslâm beldelelerine saldırmalarına içerleyen Şehzade Mehmed’i İstanbul’un fethiyle müjdeleyip yatıştırdığı bilgisi mevcuttur.⁵⁰

Emir Hüseyin Enisi’nin rivayetine göre: Sultan II. Mehmed tahta çıktıktan bir yıl sonra İstanbul’u fethetme niyetiyle bir istişare meclisi toplamıştır. Kuşatma başlamadan önce yapılan bu mecliste İstanbul’un fethine karşı olanlar *hulefâ-yi râşidinden ve tabi’inden nice uluların gelüp Kostantiniyye üzerine konup harb idüp fethe müyesser* olamadıklarını söyleyip *hadis-i şerif nakl idüp* naklettikleri hadisteki bilgilere dayanarak *“feth-i Kostantiniyye Mehdi’nündür”* diyerek Sultan II. Mehmed’i İstanbul’u fethetme düşüncesinden vazgeçirmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine Sultan II. Mehmed, hocası Akşemseddin’den *hadis-i şerif’i* yorumlamasını istemiştir. Şeyh Akşemseddin: *“Evvela Kostantiniyye’yi Sultan Muhammed Han feth eyler, sonra beni asfar alır. Beni asfar elinden Mehdi yine fetheyler”* şeklinde *hadis-i şerif’i* yorumlamış ve bunun üzerine Sultan Mehmed, şeyhün sözine i’tibâr ve i’tikâd eyleyüp savaş hazırlıklarına başlamıştır. (Emir Hüseyin Enisi 2011: 47-48; Yurd 1972: 48-53). *Zihin hudu-*

⁴⁹⁻ Beşir Çelebi’nin risalesinde rivayet olarak aktardığı Hacı Bayram-ı Veli’nin talebesi Akşemseddin ile beraber Edirne ziyareti sırasında Sultan II. Murad’a: *“Fetih şu eşikteki bebek ile bizim köseye nasip olacak”* dediği rivayetin doğruyu yansıtmadığı belirtilmiştir. Zira Hacı Bayram-ı Veli vefat ettiğinde Şehzade Mehmed daha dünyaya gelmemiştir (Azamat 1996: 445).

⁵⁰⁻ Şehzade Mehmed’in Manisa’da Şeyh Akşemseddin’den eğitim aldığı dair kayıt: *...Ebü’l feth’e Ma’nisa taht-ı hükümetin verdiler. Anda ilme meşgul olup fazilet-i bahire sahibi olup nice tevärihler tettebbu’ edüp şeb (u) rüz Akşemseddin ve Sivasi Kara Şemseddin hazretleri sohbetiyle müşerref olup anlardan tahsil-i ulüm edüp müfessir ü muhaddis şehzâde-i âzâde oldu. Şeyh Akşemseddin’in Şehzade Mehmed’e İstanbul’un fethinin müjdesini verdiği kayıt ise: “Ağlama pâdişâhum küffârın bu Akka kal’asından alduğı ganimet akidelerinden ve pişmiş helvâlarından İslâmbol’u feth edeceğin günler pişmiş helvâ yersiz. Ammâ ol gün gâzi olup cümle guzât-ı müslimine adâlet eyleyüp kadı ve gâzi ve râzi ol”* deyü ser-i sa’âdetinden Akşemseddin hazretleri örf-i izâfetin çıkarup Ebü’l-feth’in başına koyup İslâmbol fethini tebşir ettiler. Tıpkıbasım için bkz. (Evliya Çelebi 2013: I/24b). Günümüz Türkçesi için bkz. (Evliya Çelebi 2013: I/24b-25a).

dunda toslayıp geri püskürenler zümresinden olmayan Sultan II. Mehmed, Dünya planında ruhi faaliyetin müdahalesini tanıyarak, ona yer ve yol veren, cihanı kendinde, kendini cihanda görenler kafilesindendi. Akşemseddin ona çok bir şey yapmadı. Kendinde meknuz olan kudretten kendini haberdar etti, bu kudreti dürtüp harekete getirdi. (Ayverdi 1953: 21). Şehzade Mehmed'teki bu kudret öyle bir inanç ve kararlılığa dönüştü ki Kostantınıyye kuşatmasının ilk zamanlarında Bizans İmparatorunun kuşatmayı kaldırması yönündeki isteğini Sultan II. Mehmed: *Ya ben şehri zabtederim veya şehir beni ölü veya sağ zapteder*" (Dukas 1956: 169) diyerek reddetmiştir.

Sultan II. Mehmed, İstanbul'un fethine hazırlandığı bir dönemde Veliyüddin Oğlu Ahmed Paşa aracılığıyla Şeyh Akşemseddin ile Ak Bıyık Sultan'ı İstanbul kuşatmasına bizzat davet etmiştir. (Abdurrezzak Efendi 2016: 37). Bunların yanında Evliya Çelebi; Sultan Mehmed önderliğindeki İstanbul kuşatmasına evliyaullahtan yetmiş yedi kişinin katıldığını içlerinde Şeyh Akşemseddin'in de olduğunu ve Sultanın, İstanbul'u feth ettiği takdirde velilere İstanbul'da tekke, zaviye, medrese ve imaret yerleri yapacağına dair söz verdiğini bildirmiştir. (Evliya Çelebi 2013: I/25a-25b).

Tarihin en çetin savaşlarından biri olan İstanbul kuşatmasında, her türlü tedbiri ve stratejik adımları önceden atsa da Sultan II. Mehmed'in de kaygılandığı anlar olmuştur. Bu anlarda Sultan II. Mehmed, Şeyh Akşemseddin gibi zatlardan büyük bir manevi destek görmüştür (Ayverdi 1953: 25-26). Mesela 20 Nisan 1453'te deniz mağlubiyetinden dolayı yeis'e düşen Sultan II. Mehmed'e hocası Akşemseddin teşvik mahiyetinde bir mektup yazmıştır (Pertusi 2004: 39). Şeyh Akşemseddin'in, Sultan II. Mehmed'e yazdığı mektup'ta kısaca: başarısızlığın hayal kırıklığına sebep olduğunu, Sultan II. Mehmed'in kuşatmayı yönetmekte aciz kaldığını belirterek onu eleştirmiş ve düşmana karşı daha sert olacak kişilerin iş başına getirilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. "*Benim dua ve tebşirimim temelsiz olduğu kanaatleri de buna katılabilir*" şeklinde kendisine de özeleştiri yapmıştır.⁵¹ Görülüyor ki Şeyh Akşemseddin kuşatmanın sıkıntılı günlerinde talebesi Sultan II. Mehmed'e çeşitli tavsiyeleriyle çözümler sunarak (Emir Hüseyin Enis 2011: 23) onun üzerindeki eğitimini icra etmeye devam et-

⁵¹- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinin E.5584'te yer alan Şeyh Akşemseddin'e ait mektup hakkında bilgi için bkz. (Emecen 2012:, 260-261; Tekin 2012: 61-69).; Şeyh Akşemseddin'in yönlendirmelerinden dolayı başlanan İstanbul kuşatmasının daha ilk günlerinde deniz mağlubiyetiyle sonuçlanmasını bahane eden ulema ve devlet adamlarının: "*Sufinin sözüyle bunca adam şehit oldu*" diyerek Sultan II. Mehmed'i kuşatmadan caydırmak istemeleri Şeyh Akşemseddin'in mektubunda kendisine de öz eleştiri yapmasının temel sebeplerinden biri olarak söylenebilir (Yavuz 2017/1: 195).

miştir (Ayverdi 1953: 33). Ayrıca bu yolla Şeyh Akşemseddin, Sultan II. Mehmed'in fethe olan inancını tazelemiştir (Yavuz 2017/1: 196).

3 Mayıs 1453'te Türk ordugâhında Venedik donanmasının ve Hünyadi Yanoş'un Bizans'a yardım için hazırlandığı bilgisinin yayılması Sultan II. Mehmed ve kuşatmanın lider kadrosu arasında bir istişare toplantısının icra edilmesine sebep oldu. Bu toplantı da Çandarlı Halil Paşa kuşatmanın kaldırılması fikrini savunmuşsa da çoğunluğu oluşturan Sultan II. Mehmed, Zağanos Paşa, Molla Gürani ve Şeyh Akşemseddin kuşatmanın devam etmesi yönünde karar alınmıştır (Pertusi 2004: 77).

Son hücum yapılmadan birgün önce yani 28 Mayıs 1453'de Osmanlı ordusuna dinlenme izni verilmiştir. Ordu dinlenirken Sultan II. Mehmed son hücum için tedbir ve stratejik hamlelerini gözden geçirmiştir. Osmanlı ordusunun son hücumu hazırlandığı vakit Bizans tarafında ise Bizans İmparatorunun adamları ve savunmayı üstlenen Latinler arasında şehrin savunulması konusunda anlaşmazlıklar yaşanıyordu. Bizans'taki durum Osmanlı ordugâhında sevinçle karşılanmıştır. Bu olayı fırsata çeviren Sultan II. Mehmed, devlet erkânı ve dinî önderler çeşitli söz, nasihat ve vaatlerle Osmanlı ordusundaki gaza ruhunu canlı tutarak onları son hücum için cesaretlendirmişlerdir (Emecen 2012: 297-299).

Sultan II. Mehmed'in ise tam da o anda Şeyh Akşemseddin ile yaşadığı olay son hücum için azim ve kararlılığını artırmıştır. Şöyle ki; Sultan II. Mehmed, Veliyyüddin oğlu Ahmet Paşa'yı göndererek: *“İstanbul'un fethinin mümkün olup olmayacağına dair manevi bir işaret var mıdır” diye hocası Akşemseddin'e sordurmuş, o da cevabında: “Kalabalık mücahidin elbette muradına ereceğini söylemiştir”. Lakin bu cevap Sultanı tatmin etmemiş olacak ki Sultan tekrar Ahmet Paşa'yı göndererek aşikâr cevap istemiştir. Murakabeye dalan Akşemseddin, mübarek yüzü kızarmış bir halde: “Yarın sabah vakti gayretle falan yerden hisara yürüyüş ola, gün doğmadan müjdeli durum ortaya çıkar; gaziler sabah namazını şehir içinde kılarlar ve cihad kılıcı küffarı ateş içinde yakar” demiştir. Bu haber sultana ulaştınca sultanın gönlü açıldı ve o gece sultan, vezir ve beylerini toplayarak yağma emri verdi, bu karar asker içinde duyuruldu. (İbn Kemal 1991: VII/ 60-62).⁵² Şeyh Akşemseddin'in evlatlarından biri: “Merhumun (Akşemseddin) söylediği vakit gelip çatmış, ama kale fethedilememişti. Sultanın hışmından korkmaya başladık. Sultan'ın otağına gittim.*

⁵² Feridun Emecen, İbn Kemal'in aktardığı Sultan II. Mehmed ve Şeyh Akşemseddin arasındaki bu diyalogu anlaşılır hale getirerek eserinde yer vermiştir (Emecen 2012: 300).

Otağın kapısında bir hizmetçi duruyordu. Hizmetçi, içeri girmeme izin vermedi. Çünkü Sultan kimse içeri alınmasın diye tenbihlemiştir. Otağın eteğini biraz kaldırıp içeri baktım. Sultan Mehmed, toprağa kapanmış secde ediyordu. Yalvarıp niyaz ediyor, ağlıyordu. Sonra ayağa kalktı ve tekbir getirerek: Allah'a hamd olsun! Rabbim kalenin fethini müyesser kıldı dedi. Kale tarafına baktığımda askerlerin surlardan girdiğini gördüm. Yüce Allah, Sultan'ın bu duasının berketine fethi nasip etmişti.” (Taşköprülüzâde 2007: 195). Rivayete göre fethin zamanını nasıl bilebildiğini Şeyh Akşemseddin'e sormuşlar o da: “*Karındaşum Hızır ile 'ilm-i ledünnide Kostantıniyye'nün fethini istihrac eylemişdik. Kal'a feth olunduğu gün karındaşum Hızır 'aba-püş veliler ile 'askerün önince hısara girdiler. Kal'a feth olunduktan sonra Hızır karındaşımı gördüm. Kal'a divarı üzerinde oturmuş, ayakların salmışdı”* şeklinde cevap vermiştir (Emir Hüseyin Enisi 2011: 49).

29 Mayıs 1453 Çarşamba günü İstanbul'un alınmasının akabinde *Sultan Mehmed kaleye girerken yanına baktı. Velüyyiddin oğlu (Ahmed Paşa) oradaydı. Ahmet Paşa, Sultan Fatih'e şöyle dedi: “Şeyh hazretlerinin haberi çıktı. Sultan Fatih cevabın da: Sevincim şu fetihten dolayı değil, böyle bir insanın benim devrimde yaşıyor olmasındandır”* diyerek üstün meziyetlere sahip bir hocasının olmasından duyduğu sevinci dile getirmiştir (Taşköprülüzâde 2007: 195). Hatta bir gün Mahmud Paşa'ya Şeyh Akşemseddin'i kastederek: “*Bu pire hürmetim ihtiyarsızdır. Yanında heyecanlanırım ve ellerim titrer. Diğer şeyhler yanıma gelince, heyecandan onların elleri titrer”* demekten kendini alamamıştır (Emir Hüseyin Enisi 2011: 56). Gelibolulu Mustafa Ali tarafından bildirildiğine göre fetihten sonra ilk Cuma namazı Ayasofya'da kılınmış ve hutbeyi okumakta fethin manevi önderi olan Şeyh Akşemseddine nasip olmuştur (Emecen 2012: 331).

Fethin ardından Okmeydanı'nda bir zafer alayı düzenlenmiştir. Burada bulunan Şeyh Akşemseddin ganimet taksimi bittikten sonra söz alarak: “*Ey Gaziler; bilin, agah olunki; cümleiniz hakkında ahır zaman peygamberi ol server-i kainat (“Ne güzel askerdir onlar”) buyurmuştur. Allah'ın izniyle cümlemiz mağfuruz. Fakat gaza malını israf etmeyib İstanbul içinde hayr-u hasenata sarf ve padişahınıza itaat ve muhabbet ediniz.”* Bundan sonra Fatih Sultan Mehmed'e dönerek: “*Padişahım bütün âl-i Osmanın âb-ı rûyu oldun. Hemen mücahid-i fi sebilillah ol!”* demiştir (Evliya Çelebi 2013: 31a-31b; Yurd 1972: LXVII-LXVIII).

İstanbul’u feth ederek en büyük hedefine ulaşan Fatih Sultan Mehmed fetihten bir süre sonra hocası Akşemseddin’i bir ziyareti esnasında: *“Birkaç gün yanınızda halvete girmek istiyorum”* demiştir. Şeyh Akşemseddin’in bu teklifi reddi üzerine defalarca kez hocasına halvet teklifinde bulunmuş fakat yine reddedilmiştir. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed hocasına: *“Şuradan bir Türkmen gelir de tek bir kelimesiyle halvete sokarsınız”* demiştir. Fatih Sultan Mehmed’in bu mihnetli sözüne karşılık Şeyh Akşemseddin cevabında: *“Halvete girdiğinde onun tadını alırsın ve saltanat gözünden düşer. O zaman devletin düzeni bozulur ve Allah hepimize gazap eder. Halvetten gaye adalete ulaşabilmektir”* demiştir (Taşköprülüzâde 2007: 195).

Ebu Eyyüb el-Ensari Hz. kabri İstanbul’un fethinin akabinde Şeyh Akşemseddin tarafından keşfedilmiştir.⁵³ Bu hadise rivayete göre şöyle gerçekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmed’in halvet teklifinin reddedildiği çadır ziyaretinden bir gün sonra Şeyh Akşemseddin, Fatih Sultan Mehmed’i *gecenin son üçte birinde* çadırına çağırdı. Bu ziyareti sırasında Ebu Eyyub El-Ensari hazretlerinin kabrinin İstanbul surlarının yakınlarında olduğunu bilen Fatih Sultan Mehmed, kabrin tespit edilmesini hocasından istemiştir. Bunun üzerine Şeyh Akşemseddin: *“Şuracıkta bir nur görüyorum kabri kesinlikle oradadır demiştir”*. Sultan Mehmed ise: *“Sana inaniyorum. Ama ne olur kalbimin tatmin olması için bana bir alemet gösterin, gözlerimle göreyim”* demiştir. Şeyh Akşemseddin gösterdiği yeri ima ederek: *“Burayı kabrin baş tarafından iki arşın derinliğinde kazın. O zaman İbranice yazılmış bir mermer bulacaksınız. Mermerde kabrin kime ait olduğu yazılıdır”* demiştir. İşaret edilen yer kazılınca Şeyh’in dediği İbranice yazılı mermer ortaya çıkmıştır. Rivayete göre kazının yapıldığı yerde bulunan Fatih Sultan Mehmed gördükleri karşısında şaşkınlığa kapılarak kendinden geçmiştir. Kendine gelince kabrin üzerine bir türbenin kurulmasını emretmiştir (Taşköprülüzâde 2007: 196). Rivayete göre Şeyh Akşemseddin’in dediği alametler ortaya çıktığı sırada bir çoban oradan geçmekteymiş kabrin kazıldığını görünce: *“Ol kabr-i şerif budur. Zira ben hayvanat güderdim buraya geldiğimde, koyun bu mezarı-ı şerifin üzerine uğramazdı. Ol araya varıcak ikiye bölünürdü sonra yine cem’ olurdu”* diyerek kazı yapılan yerde ilahi bir işaretin olduğunu teyit etmiştir (Emir Hüseyin Enisi 2011: 52).

⁵³ Keşif hakkında bilgi veren ilk Osmanlı müellifi İbn Kemal’dir. İbn Kemal kabrin keşfinin fetih sırasında değil fethin akabinde gerçekleştiğini de belirtmiştir. Ayrıca Ebu Eyyüb el-Ensari Hz.’nin kabrinin keşfi ve ne zaman gerçekleştiği hakkında bilgi veren Osmanlı kroniklerinin tahlili hakkında bilgi için bkz. (Emecen 2012: 336-338).

Şeyh Akşemseddin görevinin nerede başlayıp nerede biteceğini iyi bilen biriydi. Zira fetihle üstüne düşen görevi tamamladıktan sonra Fatih Sultan Mehmed'in ısrarına rağmen: “*Elbette tahsil-i tarikat ve kesb-i marifet ederim*” yanıtıyla gizlice İstanbul'dan ayrılarak (Yurd 1972: LXIX) memleketi olan Göynük'e hareket etmiştir (Ayverdi 1953: 34). Şeyh Akşemseddin, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra en büyük oğluna: “*Denizi aştığımda kalbim nur ile doldu. Kâfirlerin çokluğundan dolayı İstanbul'da ilhamım bozulmuştu*” demiştir (Taşköprülüzâde 2007: 196). Şeyh Akşemseddin'in yakındığı durumu İdris-i Bitlisi'de şu şekilde dile getirmiştir: “*Şehir bir gün öncesine kadar ifritlerle dolu bir zindanı andırırken, bu gün nûr-ı iman ve tal'at-i hümâyun-ı sultan ile her nevi güzellikler ve gilmanlar ve hurilerle dolu vaad edilmiş cennet gibiydi. Put heykelleriyle dolu ma'bedleri, önce rahip ve keşişlerin çan çaldıkları ve küffar ile bed-kişlerin küfr ile toplandıkları mahaldi. Zaferle son bulan o andan itibaren, nâmus-ı Nebevini ikametiyle, imanın darü'l-emânı olup tevhid ve irfân nurunun yayıldığı yer oldu.*” (İdris-i Bitlisi 2013: 113).

Tarihi tam tespit edilemeyen bir rivayete göre Şeyh Akşemseddin, Sultan Mehmed'in kızını tedavi etmiş ve hanım sultanın verdiği pirinç tarlalarının bir kısmını kabul etmiştir.⁵⁴ Fakat İstanbul'un fethinde gösterdiği onca çaba ve gayrete rağmen Fatih Sultan Mehmed'in verdiği malı ve mülkü kabul etmeyecek Göynük'e gitmiştir. Bu defa Fatih Sultan Mehmed, Göynük'e giden Şeyh Akşemseddin'e orada cami' ve tekke yapması için akçe göndermiştir. Şeyh Akşemseddin buna da razı olmamıştır. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed'in gönderdiği kafilenden olan yapı ustası veya mimar Ebu Bekr-i Merzeni Şeyh Akşemseddin'e: “*Bari çeşme yapalum*”, *didi; şeyh razı oldu*: “*Çeşme yapun, kabul eyledüm ve bu çeşmenün sevabını Sultan Muhammed 'ammisi Şehzade Hatun binti Sultan Muhammed bin Yıldırım Bayezid Han'a bağışladım. Zira gayetde ihtiyacı var*” demiştir. (Emir Hüseyin Enisi 2011: 42-43, 52-53). İlk anlatı da Şeyh Akşemseddin tabipliğinin ücreti olarak Fatih Sultan Mehmed'in kızından pirinç arazisini kabul etmiştir. Fakat İstanbul'un fethinde maddi bir çıkar gütmeyerek sadece Allah rızasını gözeterek katıldığından olacak ki Fatih Sultan Mehmed'ten bir mükâfat kabul etmemiştir. Hatta çeşmenin yapılmasını bile Yıldırım Bayezid Han'a sevabını bağışlamak koşuluyla kabul etmiştir.

⁵⁴ Rivayet olunur ki: *Merhum Sultan Mehmed Hanın bir kızı mariza oldu. Tabibler ilacından aciz kaldı. Feragat eylediler. Âkibet şeyhe müracaat etdiler. Şeyh ilaç eyledi. Biiznillah şifa buldu. Sultan Mehmed Han ol kızına Beğbazar 'ında pirinç mezraaları vermiş idi. Ol kerime dahi, ol mazraaları Şeyhe verdi. El'an o mezrealar Şeyhin ebnasının elindedir. Bu mezrayı kabul eyledi.* (Yurd 1972: 42).; Köprülü ve Uzun'un belirttiğine göre Sultan Mehmed'in kızını Şeyh Akşemseddin İstanbul fethedilmeden önce tedavi etmiştir. (Köprülü-Uzun 1989: 300).

Rivayete göre Şeyh Akşemseddin, bir konuşması sırasında çocuklarına: “Benim mülküm de bir nesnem kalmadı. Hatta arkada hırkam, kaftanım, gömlek, tâc ve sarığım Pir Muhammed’e bahşettim. Şimdilik giymek zorundayım” demiştir (Çelik 2011: 156). Birçok olayda görüldüğü gibi maddiyata itibar etmeyen Şeyh Akşemseddin, Göynük’te vefat etmiştir. Kabri de burada olup kabrinin üzerine türbesi de yapılmıştır. (Hoca Sadeddin Efendi 1992: V/182). Şeyh Akşemseddin’in vefat tarihi kabrinin kapısı üzerindeki kitabeye 1459 (H.853) tarihi olarak kaydedilmiştir. Kabrin üzerindeki türbesi ise 1464 yılında tamamlanmıştır⁵⁵. (Yurd 1972: CXI, 47).

SONUÇ

Osmanlı Devlet’nin Sultan II. Murad’ın gayretleri sonucu siyasî, sosyal, kültürel ve dinî olarak geliştiği bir dönemde dünyaya gelen Şehzade Mehmed ilerleyen yaşlarında babası Sultan Murad’ın çabalarıyla ilmî ve idarî olarak kendisini geliştirmiştir. Şehzade Mehmed’in ilmî olarak gelişmesinde Sultan II. Murad’ın Osmanlı Devleti’nde geliştirdiği ilmî teşkilatın büyük katkıları olmuştur. İdari olarak ise şehzadenin kendisini geliştirmesinde Sultan II. Murad’ın oğlunu Manisa sancakbeyliğine ataması yanında 1444’te tahttan oğlu lehine feragat etmesi önemli rol oynamıştır. Yine Sultan II. Murad kumanda ettiği bazı seferlere oğlu Şehzade Mehmed’ide götürerek tecrübe kazanmasını sağlamıştır.

Sultan II. Murad’ın geliştirdiği ilmi teşkilatla beraber Osmanlı medreselerine farklı coğrafyalardan âlimler gelmiştir. Sultan II. Murad’ın Osmanlı coğrafyasına gelen veya Osmanlı coğrafyasında büyüyen âlimlerden ilmine güvendiklerini veya Şehzade Mehmed’in eğitilmesine faydası olur diye düşündüğü hocaları oğluna hoca olarak ataması İstanbul’un fethine giden süreci başlatmıştır. Zira atanmış hocalar arasında bulunan ve hadis ilminde İbni Hacer’den icazet alan Kahire ekolünden Molla Gürani’nin bulunması Şehzade Mehmed’i daha gençliğinde İstanbul’un fethine dair hadislerle yetişmesine sebep olmuştur. Yine Evliya Çelebi’nin verdiği rivayete göre Manisa’da Şeyh Akşemseddin’in bir sohbet esnasında Şehzade Mehmed’i İstanbul’un fethiyle müjdelemesi şehzadeyi genç yaşlardayken İstanbul’u fethetme düşüncesine sevk etmiştir denilebilir. Molla Hüsrev ise kazasker olduğu bir dönemde talebesi Şehzade Mehmed’in başarısız ilk taht macerasından Manisa’ya dönerken kazaskerliği bırakarak talebesiyle beraber Manisa’ya gitmiş ve onun eğitimiyle ilgilenerek desteğini sürdürmüştür.

⁵⁵ Şeyh Akşemseddin’in türbesi hakkında detaylı bilgi için bkz. (Eyice 1989: 302)

Bu çalışmada Fatih Sultan Mehmed'in şehzadeliliğinden itibaren kendisini İstanbul'un fethine hazırlayan hocalarının hayatları İstanbul'un fethine yoğunlaşarak biyografik olarak ele alınmıştır. Bunun sonucunda Molla Gürani ve Şeyh Akşemseddin'in İstanbul'un fethinde Sultan Mehmed ve fetih üzerinde ne tür etkilerinin olduğu hakkında çeşitli bilgiler ortaya konulmuştur. Fakat Molla Hüsrev'in İstanbul kuşatmasına katıldığı ve Sultan Mehmed'i teşvik ettiği tespit edilmişken bu teşvikin İstanbul'un fethi ve Sultan Mehmed üzerinde ne tür bir etkiye sahip olduğu hakkında kaynaklardan teferruatlı bilgi elde edilememiştir. Buna rağmen Molla Hüsrev'in talebesine İstanbul'un fethi konusunda desteği bile başlı başına bir konudur. Çünkü Sultan Mehmed'in, Molla Hüsrev için zamanın "Ebu Hanifesidir" demesi ona karşı duyduğu muhabbeti göstermesinden dolayı Molla Hüsrev tarafından İstanbul'un fethi konusunda desteklenmesinin ne tür bir mana ifade ettiği kolayca anlaşılabilir.

Son olarak İstanbul'un fethinde en büyük payı olan Sultan Mehmed'in yanında hocaları olan Molla Gürani'nin, Molla Hüsrev'in ve Şeyh Akşemseddin'in adlarının Hz. Muhammed (s.a.v)'in, Ahmed ve Mehmed gibi isimleriyle isimlendikleri tespit edilmiştir. Sonuçta Sultan Mehmed'in şehzadeliliğinde keşişen dört adaşın kaderi İstanbul'un fethiyle adaşı oldukları Peygamberin övgüsünü almakla neticelenmiştir.

KAYNAKÇA

A-Kaynak Eserler ve Yayımlanmış Belgeler

ABDURREZZAK EFENDİ (2016), *Akşemseddin Hazretleri (Menkabe-i Akşemsü'd-din Tuhfetü'l-İhvan Fi Menâkıb-ı Akşemsü'ddin)*, (Haz. Metin Çelik), İstanbul: Ark Yay.

ANDREA COSCOLO, *Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler Sultan Murad Han*, (Çev. Abdullah Uçman), Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser 76.

AŞIKPAŞAZADE (2013), *Aşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

DUKAS (1956), *Bizans Tarihi*, (çev. VL. Mirmiroğlu), İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yay.

EMİR HÜSEYİN ENİSİ (2011), *Menâkıb-ı Akşemseddin*, (Haz. Bilal Aktan-Mustafa Güneş), İstanbul: H Yay.

EVLİYA ÇELEBİ (2013), *Seyahatname I-VI*, İndeksli Tıpkıbasım, (haz. Seyit Ali Kahraman), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

EVLİYA ÇELEBİ (2013), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi I-VI*, C. I/2. Kitap, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), İstanbul: Yapı Kredi Yay.

HOCA SADEDDİN EFENDİ (1992), *Tacü't-Tevarih I-V*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 3. bs.

İDRİS-İ BİTLİSİ (2013), *Heşt Behişt VII. Ketibe*, (Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

İBN KEMAL (1991), *Tevarih-i Al-i Osman I-VII*, (Haz. Şerafettin Turan), Türk Ankara: Tarih Kurumu Yay.

KRİTOVULOS (1999), İstanbul'un Fethi, (çev. M. Gökman), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay., 2. bs.

Kuran-ı Kerim Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2011.

MEVLANA MEHMED NEŞRİ (2013), *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay., 1.bs.

ORUÇ B. ADİL (2014), *Tevarih-i Al-i Osman [Osmanlı Tarihi (1288-1502)]*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay., 1. bs.

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE (2007), *Osmanlı Bilginleri-Eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye Fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* (Çev. Muharrem Tan), İstanbul: İz Yay.

B- Araştırma ve İnceleme Eserleri

AFYONCU, Erhan (2009), *Truva'nın İntikamı*, İstanbul: Yeditepe Yay., 1. bs.

AHMET RASİM (1999), *Osmanlı I-VIII.*, Haz.Metin Hasırcı, İstanbul: Emir Basın Yay.

ATEŞ, Ahmed (1953), “İstanbul’un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar”, *Tarih Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 7, İstanbul, 11-50.

ATEŞ, Süleyman (1999), “Akşemseddin (792-863/1390-1459)”, *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cilt:II, Sayı: 16, 17, 18: 17-57.

AK, Ayhan (2018), *Osmanlı'nın Bilgeleri Molla Gürani*, İstanbul: İlke Yay., 1.bs.

AYVERDİ, Sâmiha (1953), *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*, İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı, Sayı:19, İstanbul.

AZAMAT, Nihat (1996), “Hacı Bayram-ı Veli”, *DİA*, Cilt: 14, Diyanet Vakfı Yayınları, 442-447.

BALTACI, Cahid, “Akşemseddin ve Yetiştığı İlim Çevresi”, *Akşemseddin Sempozyum Bildirileri*, Akşemseddin Hazretleri Vakfı, Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yay: 21-26.

BAYKARA, Tuncer (2003), “Lala”, *DİA*, Cilt: 27, Diyanet Vakfı Yayınları, 70-71.

BABİNGER, Franz (2003), *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (Çev. Dost Körpe), İstanbul: Oğlak Yay., 5.bs.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, “Fetih Hadisi ve Akşemseddin'in Fetihteki Yeri”, *Akşemseddin Sempozyum Bildirileri*, Akşemseddin Hazretleri Vakfı, Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yay: 153-163.

ÇELİK, Metin (2011), *Her Yönüyle Akşemseddin Hazretleri*, İstanbul: Ensar Yay.

EMECEN, Feridun M. (2012), *Fetih ve Kıyamet -1453 İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları-*, İstanbul: Timaş Yay., 4.bs.

ERPOLAT, Mehmet S. (2003), "XVI. Yüzyılda Ergani Sancağı'ndaki Gayrimüslim İskân Yerleri İle Şahıs İsimleri Hakkında Bir Değerlendirme", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)*, Sayı:4, 155-187.

EYİCE, Semavi, (1989), "Akşemseddin Türbesi", *DİA*, Cilt: 2, Diyanet Vakfı Yayınları, 302.

GÖLCÜK, Şerafeddin (1997), "Akşemseddin Mehmed b. Hamza 792-863/1390-1459", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:7: 11-16.

HAYKIRAN, Kemal Ramazan (2018), *Fâtih'in İlk Hocası Mollâ Yegân Güzelhisâr'dan Pây-ı Taht'a*, İstanbul: Kriter Yay.

HIZLI, Mefail (2013), "Molla Hüsrev Medresesi", Tevfik Yücedoğru-Orhan Ş. Koloğlu-U. Murat Kılavuz-Kadir Gümbeyaz (Ed.), *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu: 18-20 Kasım 2011-Bursa: Bildiriler*, Bursa, 65-76.

İNALCIK, Halil (1954), *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara: TTK Yay.

İNALCIK, Halil (2003), "Mehmed II", *DİA*, Cilt: 28, Diyanet Vakfı Yay., 395-407.

İNALCIK, Halil (2006), "Murad II", *DİA*, Cilt: 31, Diyanet Vakfı Yayınları, 164-172.

KIRPIK, Cevdet (2016), *Osmanlı'da Şehzade Eğitimi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat., 2. bs.

KISSLING, Hans Joachim (2011), "Akşemseddin: Bizans'ın Son Zamanlarında Yaşamış Bir Türk Veli", (Çev. Ramazan Ekinci), *Sûfi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4: 83-95.

KOCA, Ferhat (2005), "Molla Hüsrev", *DİA*, Cilt: 30, Diyanet Vakfı Yayınları, 252-254.

KOCA, Ferhat (2013), "Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği", Tevfik Yücedoğru-Orhan Ş. Koloğlu-U. Murat Kılavuz-Kadir Gümbeyaz (Ed.), *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu: 18-20 Kasım 2011-Bursa: Bildiriler*, Bursa, 21-52,

KORLAELÇİ, Murtaza (1985), “Molla Hüsrev’in İlmi Çevresi ve Şahsiyeti”, Ahmet Hulusi Köker (Ed.), *Molla Hüsrev Mehmet Efendi (1400-1480)*, (ss. 37-50), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No:11, 1.bs.

KÖKER, Ahmet Hulusi (Ed) (1985), *Molla Hüsrev Mehmet Efendi (1400-1480)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No:11.

KÖPRÜLÜ, Orhan F.-UZUN, Mustafa, (1989), “Akşemseddin”, *DİA*, Cilt: 2, Diyanet Vakfı Yayınları, 299-302.

KÖSE, Saffet (2000), “İsfendiyar Bey”, *DİA*, Cilt: 22, Diyanet Vakfı Yayınları, 512-514.

KUŞAT, Ali (2003/1), “Fatih Sultan Mehmed’in Kişiliği ve Fetihteki Rolü (Psikanalitik Bir Yaklaşım)”, *Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, 131-148.

NALBANTOĞLU, Muhiddin, “Akşemseddin’in Hayatı ve Eserleri”, *Akşemseddin Sempozyum Bildirileri*, Akşemseddin Hazretleri Vakfı, Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yay: 17-20.

PERTUSİ, Agostino (2004), İstanbul’un Fethi Çağdaşların Tanıklığı III, Cilt: III, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 1. bs.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedii N. (1968), “Fatih ve O’nu Yetiştiren Muhit”, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, Cilt: I, Sayı 10, İstanbul: Tan Matbaası, 4-6.

TEKİN, Arslan (2012), *Akşemseddin Fatih Fetih*, Ankara: Berikan Yay.

TUNÇ, Cihat (1985), “Molla Hüsrev’in İlmi Hayatı”, Ahmet Hulusi Köker (Ed.), *Molla Hüsrev Mehmet Efendi (1400-1480)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No:11, 5-12.

ULUÇAY, M. Çağatay (1941), *Manisa’daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi 849 H.-1296 H.*, Sayı: 8, İstanbul: CHP Manisa Halkevi Yay.

ULUÇAY, M. Çağatay (2011), *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul: Ötüken Yay.

UZUN, Mustafa, “Akşemseddin Hayatı, Eserleri Hakkında Bazı Meseleler”, *Akşemseddin Sempozyum Bildirileri*, Akşemseddin Hazretleri Vakfı, Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yay: 7-16.

ÜNAL, Halit (1985), “Molla Hüsrev’in Molla Gürani İle Tartışması”, Ahmet Hulusi Köker (Ed.), *Molla Hüsrev Mehmet Efendi (1400-1480)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No:11, 69-73.

ÜNVER, Süheyl (1961), *Fatih’in Çocukluk Defteri*, İstanbul: Kema Matbaası.

YAŞAROĞLU, M. Kamil (2005), “Molla Gürani”, *DİA*, Cilt: 30, Diyanet Vakfı Yayınları, 248-250.

YAVUZ, Mehmet (2017/1), “İstanbul’un Fethi ve Akşemseddin”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı.26, 185-200.

YAZICI, Nesimi (2008), “Fatih’in Yetişmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XLIX, Sayı:1, Ankara, 1-15.

YILDIRIM, Muhammed İbrahim (2010), İdris-i Bitlisi’nin Heşt Behişt’ine Göre Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi).

YILDIZ, Muhammed Ali (2016), “Hacı Bayram Veli ve En Meşhur Halifesi Akşemseddin”, *Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, 25-26 Mayıs 2016, Ankara: Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği Yay: 371-411.

YILDIZ, Sakıp (1988), *Fatih’in Hocası Molla Gürâni ve Tefsiri*, İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı Yay., 1. bs.

Yurd, A. İhsan (1972), *Fatih Sultan Mehmed Hanın Hocası Şeyh Akşemseddin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Fatih Yay.

YURDAGÜR, Metin (1985), “Molla Hüsrev ve Osmanlı İlmiye Teşkilatındaki Yeri”, Ahmet Hulusi Köker (Ed.), *Molla Hüsrev Mehmet Efendi (1400-1480)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No:11, 111-122.

Eyüp KUL

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI (93 HARBI) SONRASI ÜSKÜP'E GELEN
MUHACİRLERİN DURUMU (1877-1885)

Kadir ŞAHİN

CEND ŞEHİRİ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ

Dilara BAHTİYAR SARI - Gülbahar Nilüfer TETİK

GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN
YEMEK KÜLTÜRÜ

İlyas KAYAOKAY

MEDİNE KADISI AHMED RÂŞİD'İN YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ

Yakup ŞAHİNER

MOLLA GÜRANİ'DEN ŞEYH AKŞEMSEDDİN'E FETHİN HOCALARI: 1432-1453

Şükrü ÜNAR

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE ESKİ ESERLERİN KORUNMASINA YÖNELİK YAPILAN
HUKUKİ DÜZENLEMELER

Miraç KADIOĞLU - Necmiye TUTAR

TÜRKİYE'NİN KENDİNE HAS YUMUŞAK GÜÇ YÖNTEMİ OLARAK SAĞLIK
YARDIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

e-ISSN 2618-6187
ISSN 2567-2001

9 772587 200005